

Baykara Meclisi'nden Yansımalar: -Edebî Meclisler 2-*

AHMET KARTAL**

Reflections from Baykara's Gathering -Literary
Gatherings 2-

Ö Z E T

Bu çalışma, Semerkand'da Hâce Emîrkâ-i Şâhî'nin evinde gerçekleştirilen edebî bir meclisle ilgilidir. Semerkand'ın ileri gelenlerinden bu meclise katılanlar, Vâsîfî'nin inşâ/sanatlı mektup yazma ve hem muamma yazma hem de çözmedeki maharetini belirlemek için onu sınava tabi tutmuşlardır. Sınavda Vâsîfî, meclise katılanların her birinin istediği konuda, o konuyla ilgili kavramları kullanarak mektuplar yazmıştır. Ayrıca Mevlânâ Ziyâ-i Muammâî tarafından bir sayfaya yazılan ve kendisine çözmesi için verilen yedi muammânın da çözümlerini doğru olarak gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonunda, Vâsîfî'nin Hamse-i Muhayyire adlı eserinin içinde yer alan, çeşitli nazım şekilleri ve türlerde kaleme alınmış Farsça şiirlerine ve bazı tercümelerine yer verilmiştir. Kâtibî'nin "şutr-hücre" kasidesi ile Abduloâsî-i Cebelî'nin "çâr-der-çâr" ya da "çâr-ender-çâr" şeklinde isimlendirilen kasidesine yazılan nazire, dört bahirde yazılan gazel, hem lugaz hem de muamma olan bir şiir, mısraları, Ebu'l-gazi Muhammed Han'ın isminin harflerinden kurulmuş olan muvaşşah gazel, her mısra muamma olan bir gazelden çıkarılan rubai bu şiirlerden bir kısmıdır.

ANAHTAR KELİMELER

Baykara meclisi, Vâsîfî, Semerkand, sanatlı mektup, muamma, Farsça şiir.

ABSTRACT

This study is about a literary assembly held in the house of Hâce Emîrkâ-i Şâhî in Samarkand. Those who have participated in this assembly from the notables of Samarkand, tested him to determine Vâsîfî's skill in artistic letter writing/ "inşâ" and his success in both "muamma" writing and in solving "muamma". In the examination, Vâsîfî wrote letters on the subject that each of the participants of the parliament wanted, using the concepts related to that subject. In addition, written by Mevlânâ Ziyâ-i Muammâî on a page and he has solved the solutions of seven "muamma" given to him to solve. At the end of our article, Persian poems and some translations in various verse forms and genres in Vâsîfî's Hamse-i Muhayyire are given. The response to the Kâtibî's "şutr-hücre" kasid and Abduloâsî-i Cebelî's kasid, which was named as "çâr-der-çâr" or "çâr-ender-çâr", a ghazal written in four different poetry sizes, a poem that is both "lugaz" and "muamma", the verses, muvaşşah ghazal which was established from the letters of the name of Ebu'l-gazi Muhammed Khan, rubai that extracted from an ghazal that is an muamma, is a part of these poems.

KEYWORDS

Baykara council, Vâsîfî, Samarkand, art letter, muamma, Persian poetry.

* Makalenin Geliş Tarihi: 01.04.2019 / Kabul Tarihi: 14.06.2019.

** Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (ahmetkartal38@gmail.com), Orcid Id: 0000 0001 8563 1589.

Giriş

Bu çalışmaya konu olan edebî meclis (bk. Vâsîfî 1349: 73-96), Semerkand'da Hâce Emîrkâ-i Şâhî'nin evinde geçmektedir. Bu meclise katılan Semerkand'ın önde gelenleri, inşâ/sanatlı mektup yazma ile muamma yazma ve çözmede maharet sahibi olan Vâsîfî'yi bu konulardaki maharetini görmek ve tasdik etmek için sınava tabi tutmayı istemişlerdir. Meclise katılan 17 kişi, meclise davet edilen Vâsîfî'den belli kişilere hem o kişilerin hüviyetiyle ilgili konularda hem de o konularla ilgili kavramları kullanarak hazırlıksız bir şekilde mektup yazmasını arzu etmişlerdir. Vâsîfî ise kendisinden belirtilen kişilere istenilen konularda mektuplar yazmıştır. Ayrıca kendisine verilen yedi muamma'yı da mecliste anında çözmüştür. Meclise katılanların tamamı, kendi huzurlarında Vâsîfî'nin göstermiş olduğu bu başarısından dolayı onu takdir edip övmüşlerdir. Ayrıca bu yazıda, meclise katılanlar tarafından zikredilen ve önemine vurgu yapılan Vâsîfî'nin "Hamse-i Muhayyire"sinde yer alan bazı şiirlerine de yer verilmiştir.

Meclis

Semerkand'ın önde gelen âlimlerinin bir kısmı, Hâce Emîrkâ-i Şâhî'nin evine misafir oldular. Sohbet esnasında, aralarında inşâ/mektup ve muamma ile ilgili konuşma açıldı. Meclistekilerden biri: "Şayet Vâsîfî, inşâ/mektup yazma ve muamma çözme sanatında sizin ifade edip aktardıklarınız mesabesindeyse, biz artık bu iki konuyu burada kapatalım ve bir daha dile getirmeyelim. Ancak insafı olmak gerekirse, onun özellikle bu konularda eşi ve benzerinin olmadığını da burada belirtelim." dedi. Mecliste bulunanlardan bazıları, bu konudaki şüphelerine dikkat çekerek: "Eğer Vâsîfî, başkaları tarafından kaleme alınan muamma ve inşâların/mektupların, bizzat kendisinin olduğunu söylerse, biz bunu nereden anlayıp bileceğiz." dediler. Bunun üzerine Hâce Emîrkâ-i Şâhî: "Biz, muammadan anlamayız, ancak Muhammed Hüseyin-i Kassâb'a bir mektup yazmasını rica ettiğimizi bildirmesi için Vâsîfî'ye bir kişi göndermiştik. Gönderdiğimiz kişi, haberi ona ulaştırınca, o, derhal kalemi eline almış ve irticalen Muhammed Hüseyin-i Kassâb'a bir mektup yazmıştı." dedi. Emîrkâ-i Şâhî'nin bu sözü üzerine, meclistekilerden biri: "Aslında şu anda burada dile getirilen bu şüphe ve endişeyi gidermek gayet kolaydır. Onu,

hemen bu meclise davet edelim. Meclise geldiğinde burada bulunan herkes, ondan irticalen bir mektup yazmasını istesin. Daha sonra her birimiz ona bilmediği/daha önce işitmediği bir muamma söyleyelim, o da kendisine söylenen o muammayı çözsün.” teklifinde bulundu. Mecliste bulunanlar, en son söylenen görüşü gayet makul görüp benimsediler ve onun üzerinde mutabık kaldılar. Akabinde Vâsıfı'yi meclise çağırmak üzere birini gönderdiler. Davete icabet eden Vâsıfı, meclise gelir gelmez, içlerinden biri ona: “Ey efendim! Siz, bu şehre geldiğinizden beri, övgüye uygun yönleriniz hem halkın hem de seçkin kimselerin dilinden düşmüyor. Hatta daha önce duyulmamış ve söylenmemiş bile olsa, her türlü zor muammayı çok rahat bir şekilde çözdüğünüz, size söylenen her çeşit kavram ve konuyla ilgili gayet fasih ve belîğ bir mektubu bedaheten/irticalen yazdığınız konuşuluyor. Ancak bazıları sizin bu özelliğinize ve yeteneğinize inanmıyor, hatta bunun imkânsız olduğunu ifade ediyorlar. Hemen bu gece ve bu mecliste, bu konunun üzerindeki sis perdesini aralayıp bütün şüpheleri ortadan kaldırsanız yani kendinizin bu konulardaki yetkinliğinizi ispat etseniz, ne olur.” dedi. Bunun üzerine Vâsıfı, o kimseye: “Nasıl isterseniz...” diye cevap verdi ve teklifi kabul etti.

Bu konuşmaların akabinde yazılması istenen mektuplar ve o mektupları yazdıranlar şu şekildedir:

1. Mektup

[Mevlânâ Saîd Karaköli'nin isteği üzerine Hâce Habîb-i Dîvân'a yazılan mektup]

Mevlânâ Saîd Karaköli, Vâsıfı'ye: “Ben, öyle fakirdim ki, borcunu benden isteyenlerden uzak olmak, hatta kaçmak için vatanımdan ayrıldım ve buraya/Semer kand'a geldim. Hâce Habîb-i Dîvân'a, bu durumumu bildiren benim adıma bir mektup yazabilir misiniz?” dedi. Bunun üzerine Vâsıfı kalemi eline aldı ve onun adına Hâce Habîb-i Dîvân'a irticalen şu mektubu yazdı:

ای نزد خدا و خلق محبوب و حبیب
 باشد غربا را ز نوال تو نصیب
 این بنده غریب است اگر بنوازی
 او را به کمال لطف خود نیست غریب

بعد از عرض عبودیت معروض می دارد که این غریب مفلس را
 فی عالم الله از سفید و سیاه جز سفیدی و سیاهی دیده و جهی در نظر نیست و مانند اشک
 او را در نظر مردم جز آب روی بر خاک ریختن هیچ هنر نه در وطن به هر کجا که
 می رفتم قرض خواه مانند سایه سر در پی من نهاده بوده و هر کجا می نشستم چون
 بخت سیاه پیش من ستاده تشدد می نمودند. به حکم ضرورت الفرار مما لا یتطاق را
 وسیله ساختم و خود را در کربت غربت انداختم چون بدین ولایت که مجمع ارباب
 کرم است رسیدم اوصاف کرم و اخلاق شیم آن جناب [را] بسی [از مردم] شنیدم. امید
 که بر وفق اعتقاد مردم عمل نمایند و چشم مرحمت به حال این فقیر غریب گشاید

ای نزد خدا و خلق محبوب و حبیب

باشد غربا را ز نوال تو نصیب

این بنده غریب است اگر بنوازی

او را به کمال لطف خود نیست غریب

Ey Allah'ın ve insanların nezdinde sevgili olan Mahbup ve Habîb!
 Gariplere ihsanından nasip eyle. Bu kul gariptir. Eğer ona iyilikte
 bulunursan, senin lutf-ı kemalinin yanında bu hiçbir şey değildir,
 yani bunda şaşılacak bir şey yoktur.

Kulluk/bağlılık arz edildikten sonra, maruzatımız şudur; ak ve ka-
 raya¹ yani maddiyat konusuna gelindiğinde, Allah'ın yarattığı dünyada,
 bu müflis garibanın gözünün aklı ve karalığından başka dikkate alın-
 cak bir şeyi/mal varlığı yoktur. Onun, insanların nazarında gözyaşı gibi
 itibarını toprağa dökmekten/saçmaktan başka bir hüneri de kalmadı. Va-
 tanımda, her nereye gittiysem, benden borcunu isteyenler, sanki bir gölge
 gibi peşimi bırakmadılar. Hatta her nereye oturdusam, sanki bir kara
 baht gibi önüme/tepeme dikilip bana korku ve dehşet vermekteydiler.
 Bundan dolayı² الفرار مما لا یتطاق sözü gereği, zaruri olarak kendimi gurbet

¹ Burada gümüş ve bakır para kastediliyor olmalı.

² Güç yetirilemeyen şeyden kaçmak gereklidir.

çilesine/azabına attım.³ Bütün kerem erbabının/cömert insanların toplandığı bu vilayete erişmemle birlikte, siz alicenapların gerek cömertliğini gerekse güzel ahlâkını birçok kimseden işittim. Bu insanların itikadına uygun muamele kılınıp bu fakirin garip hâline merhamet gözüyle bakılmasını ümit ediyorum.

2. Mektup

[Mevlânâ Muhammed-i Âbgînegar-i Kûfînî'nin isteği üzerine Folad Sultan'a yazılan mektup]

Mevlânâ Muhammed-i Âbgînegar-i Kûfînî, Vâsıfî'ye: "Son zamanlarda iş yerimde cam kırılması ve camın elden düşüp parçalanması, yani iş kazası çok oluyor. Yaptığım bazı camı/şişeyi Folad Sultan'a hediye olarak sunmak niyetindeyim." dedi. Bu manada şu mektup yazılmıştır:

عرضه داشت محمد آبگینه گر به عرض خدام درگاه عالم پناه
می رساند که این بنده کمینه را همیشه سلاطین روزگار و خواقین
عالی مقدار از جام مدام انعام و قرابه عنایت و اکرام خود سرخوش
و محظوظ داشته اند و نظر عنایت بر حال این فقیر شکسته می
گماشته اند. حالا مدت مدید است [که] فلک مینا رنگ سنگ بیداد
بر آبگینه خانه امید این شکسته می اندازد پای بادیه پیمای مراد
این دل خسته را به شیشه ریزه های بلا و محنت افگار می سازد
[و] به انواع این فقیر را شکست و ریخت واقع شده. [بیت]

گهم دل بشکنند که ساغر عشرت ز دست افتد
مبادا دردمندی را شکستی بر شکست افتد

اکنون به حکم تحفة الحقیق الفقیر یک چند شیشه به رسم هدیه
به درگاه پادشاهی که آبگینه گر قضا جام زر اندود مهر و

³ Burada gurbet ele düşüldüğü gurbetin insana vermiş olduğu acı ve zahmetlerin çekildiği dile getirilmek istenmiştir.

شیشه های سپهر را از برای زیب و زینت بزم او ساخته و
 ساقی باقی تقدیر از برای ساغر عشرتش باده گلگون شفق را
 از برای پالایش بر دامن پرده افق ریخته آورده است. امیدوار
 می باشد که شیشه های مراد این نا مراد از شراب ناب عنایت
 بی غایت پادشاهی ما لا مال گردد. اعدای جام جاهت را مدام
 چون صراحی دل پر خون و مانند شیشه همیشه چین غم و
 اندوه بر جبین باد

Muhammed-i Âbgîneger'in arzusu şudur, âlemin sığınağı olan sultanın dergâhının hizmetçilerinin arzına ulaşsın ki, zamanın sultanları ve yüce soylu hakanlar, bu aciz ve zavallı köleyi nimetlerinin daimi olan kadehinden ve padişahın kendilerinin inayet ve ikramının sunulduğu sürahisinden sarhoş ve mesut/bahtiyar etsinler ve bu şikeste/fakir hâlîne inayet nazarıyla bakıp dursunlar. Şu anda, bir hayli zamandan beri mavi renkli felek, adaletsizlik/zulüm taşıyı, bu aciz ve hakirin ümit cam imalathanesine doğru hiç durmadan attı. Bu gönlü yaralının kırda/çölde gezen muradınun ayağını, bela ve eziyet (veren) cam kırıklarıyla yaralamaktadır. Sonuç olarak belirtmek gerekirse, bu fakirin çeşitli araç ve gereçleri hem kırılmakta hem de yere düşüp parçalanmakta, böylece yok olmaktadır.

گهم دل بشکند گه ساغر عشرت ز دست افتد
 مبدا دردمندی را شکستی بر شکست افتد

Gâh gönlüm kırılır gâh elimden işret kadehi yere düşer (ve kırılır).
 Dertliler ise, ha bire şöyle kırılırlar yani ezelden beri kırılırlar.

Şimdi تحفة الحقییر الفقیر⁴ hükmüne binaen, birçok cam eşyayı hediye kabilinden padişahlık dergâhına/makamına getirdim. Kaza camcısı/şişecisi, güneşin altın yaldızlı kadehi ve felek cam kaplarını bu padişahlık dergâhu bezminin süs ve ziyneti için yapmış ve takdirin/yazgının bâkî sakisi onun işret kadehi için şafağın kızıl şarabını ufuk perdesinin eteğinde arıtma/süzme amacıyla getirmiştir (?). Umulur ki, bu muradına ermemişin

⁴ Biçare insanın hediyesi değersiz olur.

murat cam kapları/şişeleri padişahın sonsuz inayetinin saf şarabıyla ağzına kadar dolsun. Senin, makam kadehinin düşmanlarının gönlü sürahi gibi devamlı kanlı ve şişe gibi alnında sürekli gam ve üzüntü kıvrımı olsun!

3. Mektup

[Mevlânâ Mahmûd-i Evbehî'nin isteği üzerine Hâce Âfâk-ı Dîvân'a yazılan mektup]

Mevlânâ Mahmûd-i Evbehî şöyle söyledi: Bir süre önce Buhârâ'dan Hâce Âfâk-ı Dîvân'ın mülazemetine/yanına geldim. Ancak Hâce Âfâk-ı Dîvân, benim geldiğim süreçte Baryaylak'a gitmiş. Bundan dolayı benim ona bir mektup göndermem gerekmektedir. Benim siyak ilmi/maliye hakkında bilgim olduğu için bu mektubun hem siyak ilminin terimlerini hem de sevgi ve şevk içeren bir mektup olması gerekmektedir. Bu istek üzerine yazılan o mektup, şu şekildedir:

چون مستوفی دیوان قضا و قدر دفتر اوقات این مهجور را به
رقوم محنت فراق به قانون سیاق افتراق نگاشته نویسنده ایام
مجممل و مفصل شداید محن را به ارقام منها و من ذلك چندان
که از میزان قیاس فاضل آمده دفعه باقی نگاشته صاحب محاسبه
هجران بر ضلع هر فردی از اوراق ایام و لیالی روزگار محنت
آثار این مظلوم روزنامه ملالت بر حشو نهاده و تاریخ محبت و
اشتیاق را به بارز آورده. صار من ذلك این مجموع آنکه: همواره
صحیفه دفتر خاطر این مخلص که فهرست مفردات یک جهتی و
محبت و بحر السیاق یگانگی و مودت است به رقوم دوستی و
وفاداری عالی جناب معالی نصاب صاحب الاعظم الاکرم ناظم
مهمات الممالک بلسان القلم خلاصه وزراء الافاق وارث سریر
الوزارت بالاستحقاق المختص بعواطف الملك الخلاق خواجه
جلال الدین آفاق مدظله مزین و موشح است و صحیفه چهره که

از جداول اشك دمام به مدات مودت مزین است به جایزه مهر و
 وفا و صدق و صفا مبین و مصحح است. امید که از دفتر خانه
 فضل الهی به پروانچه لطف نا متناهی بروات نقد وصال را از
 روی توجیه آن مع العسر یسراً صاحب دیوان والله ذوالفضل العظیم
 بر محل مرجو الوصول نوشته ثبت فرمایند. برکات قلم مبارک
 رقم آن جناب نسبت به ملهوفان رعیت و مظلومان بریت در
 صورت کارسازی و صفت دلتوازی متضاعف و متزاید باد
 بالنبی و آله الامجاد

Kaza ve kader muhasebecisi, bu ayrı düşmüşün ahval defterini/yazgısını, üzüntü verici şekilde ayrılık rakamlarıyla yazdığında, kısa ve uzun günlerin yazıcısı, sıkıntıların en şiddetlisini bu ve benzeri rakamlarla -mukayese terazisinde tartılamayacak şekilde- sonsuz kez yazınca, hicran muhasebecisi, bu mazlumun hayat defterinin her bir yaprağına dert, gam ve sıkıntı notu düşmüş, muhabbet ve iştıyak tarihini değerli (?) kılmış. Bunun gibi, (bu) samimi kulun gönül defterinin sayfaları, sürekli -ki içtenlik ve muhabbet müfredatının fihristi ve dostluk ve sevgi denizidir- alicenap, yüksek mevkili, yüce ve değerli makam sahibi, kaleminin diliyle ülkelerin önemli işlerini düzene koyan, gelecekteki vezirlerin seçkini, özellikle hak ettiği vezaret tahtının varisi, yaratıcı melik Hâce Celâleddîn-i Âfâk'ın -gölgesi/himayesi daim olsun- lütuf ve sevgisiyle müzeyyen ve süslüdür ve durmadan akan gözyaşı çizgileriyle bezenmiş yüz sayfası, sevgi, vefa, doğruluk ve safa caizesiyle aşikâr ve düzgündür. Ümit edilir ki, ilahî fazl defterhanesinden sonsuz lütuf fermanıyla, raviler/anlatanlar aracılığıyla vuslat nakdini; ⁵ مع العسر یسراً gereği sahipdivan/hazine bakanı, ⁶ والله ذوالفضل العظیم, umut edilen yere yazılıp kaydedilir. O alicenabın, incinmiş halka ve zulüm görmüş teb'aaya şamil kutlu kaleminin bereketi, -Hz. Peygamber ve asil ailesi sayesinde- işleri halletmek suretiyle ve gönülleri okşama vasfıyla çoğalıp artsın.

⁵ İnşirâh suresi, ayet 6; terc.: Zorluğun yanında bir kolaylık vardır.

⁶ Bakara suresi, ayet 105; terc. Ve Allah büyük lütuf sahibidir.

4. Mektup

[Mevlânâ Nurullah-ı Tebrîzî'nin isteği üzerine Hâce Âfâk-ı Dîvân'a yazılan mektup]

Mevlânâ Nurullah-ı Tebrîzî, "Bu aciz kuldân, adı geçen hocaya yani Hâce Âfâk-ı Dîvân'a hemen bu üslupta bir mektup yazılması gerekmektedir. Bunun, akıl sahiplerinin açık ve aydın zihinlerine son derece sıkıntılı ve zor olduğu gizli ve saklı değildir." dedi. Ancak Allah'ın teveccühüyle bu husus kolayca çözümlenip yerine getirilmiş ve şu mektup yazılmıştır:

ای به رأی روشنت اسباب عالم در نظام
وی به کلك مشك فامت حال عالم را قوام

صحایف اوراق دفاتر ایام به رقوم دولت لزوم عالی جناب وزارت [مآب آصف الاعظم مدبر امور العالم دستور العالی ناصب ریات النصفت بوفور المعالی ملک اعظم الوزرا مالک ازمة اکارم العظما المختص بعواطف الملك الخلاق خواجه نظام الدین آفاق مزین و موشح باد] و صفایح روزگار نامجات معاملات كافة انام به اوراجه اهتمام و جایزه سعادت سرانجامش مکمل و مصحح. بعد هذا انهای رأی عالم آرا آنکه همواره این مخلص به جان مشتاق [در دفترخانه اشتیاق] ورق چهره را به مدات اشک رنگین و ارقام سرشک خونین مزین می دارد و قلیل و کثیر و نقیر و قطمیر ذخیره خاطر کسیر را به نوک ناخن محبت بر لوح سینه می نگارد. هرگز نویسنده قضا براوات مطلوب این محزون مکروب را به محل مرجو الوصول رقم نکرد و محصل نا محصل امید جز متاع کاسد اندوه و غیر اجناس فاسد بار خاطر فزون تر از کوه به تن نیارود. اما دل مغموم که چون رعیت مظلوم از دست متغلبه هجوم غموم پناه به آن درگاه عالم پناه آورده امید چنان است که به پروانچه عنایت و التفات آن مخدوم فارغ البال و مرفه الحال گردد

ای به رأی روشنت اسباب عالم در نظام
وی به کلك مشك فامت حال عالم را قوام

Ey parlak düşüncesiyle âlemin vasıtalarına düzen veren! Ey misk renkli kalemi, âlemin hâline/ahvaline direk/dayanak olan!

Zaman defterlerinin kâğıt yapraklarında yüce efendinin gerekli devlet yazıları bulunan, vezirliğin sığınağı olan en büyük âsaf/vezir; dünya işlerinin düzenleyicisi yüce vezir; yüce adalet sancaklarının dikicisi; yüce vezirlerin şahı; sıkıntıları gideren, yaratıcının lütuflarıyla donatılmış, yüklerle has cömertlik sahibi Hâce Nizâmüddîn-i Âfâk.

Ve zamanenin levhaları/sayfaları bütün halkın amellerinin yazılarının sonucunu, gayret defterinde ve saadet caizesinde/ödülünde tamamlasın ve tashih etsin/düzeltsin. Bundan sonra, dünyayı süsleyen insanın düşüncesinde onlar, tamamen bu muhlis ve candan şevkli kul (şevk defterinde, şevk divanında) çehre/yüz sayfasını renkli/kırmızı gözyaşı kalemiyle ve kanlı gözyaşı rakamlarıyla/yazılarıyla süslüyor ve geniş zihninin az veya çok değersiz birikiminin tamamını sevgi tırnağı ucuyla sine levhasına yazıyor. Kaza ve kader yazıcısı, asla talep edilen/istenilen beratlarla bu mahzunun arzu ettiği şeyleri yazmamıştır. Elde ettiği ve edemediği ümidi, değersiz/geçersiz hüznünün metaı ve bozuk mallardan/eşyalardan başka hatır ve zihninin yükünü dağdan daha fazla teniyle taşımadı. Ancak mazlum halk gibi olan gamlı gönül, üzüntü ve tasaların aşırı saldırısından, o efendinin kapısına sığınmıştır. Ümit ediliyor ki, gönül, o efendinin iltifat ve sevgisiyle huzur ve esenlik içerisinde olur.

5. Mektup

[Mevlânâ Dost-i Muhammed-i Horâsânî'nin isteği üzerine Hâce Emrullah-i Hakkâk'a yazılan mektup]

Mevlânâ Dost-i Muhammed-i Horâsânî, "Hâce Emrullah-i Hakkâk Horasan'da anlayışı ve hünerleriyle meşhurdur. Birkaç gün onunla sohbet ettik. Edilen bu sohbet, onunla benim aramda bir yakınlaşmanın oluşmasına zemin hazırladı. Bunun neticesinde arkadaş olduk. Bu fakir

adına ona bir mektup yazar mısınız?" dedi. Bu mektup, onun üzerine yazılmıştır:

هو الفیاض، تا استاد نادره کار تقدیر لعل آبدار آتش کردار درخشنده
 مهر را به گونه لمعات انوار پرداخت و فروزه فروزی بخشنده
 سپهر را به طلا ریزه کواکب درخشان زر افشان ساخت، آن یک
 جز خاتم اندوه و غم را نگین نیست و این جز حلقه انگستریں
 محنت و الم را زیب و تزیین نی. رسم فلک لاجوردی است که
 هرگاه جمعی از دوستان پاکیزه گوهر که چون عقد جواهر و
 لالی با یکدیگر در سلك انتظام مجتمع گردند، رشته آن را به
 تیغ جفا گسسته، عقد پروین آئین ایشان را چون کواکب بنات
 النعش منتشر سازد. [رباعی]

جمع آمده بودیم چو پروین یک چند
 چون عقد جواهر همه در هم پیوند
 ناگاه فلک رشته آن عقد برید
 هر دانه به گوشه جهانی افکند

اکنون اگر نه نگین دل حزین را به نقش وعده ولا تائیسوا من
 روح الله منقش سازم، در بوته درون گذاخته، در حقه حدقه گوهر
 شب چراغ دیده را چرخ صفت ملون ساخته، کهر بای چهره را
 به عقیق مذاب آمیزد و اگر نه جوهر جان اندوهگین را کریمه
 آتی امر الله موشح گردانم، به الماس غم بلورسان از هم ریخته
 چون در و مروارید از صدف تن فرو ریزد. ملتمس آنکه گاه
 گاهی به رقعۀ دلنواز که نقوش خطوط مشک فامش چون خط
 یاقوت لب دلبران حرف و وفای لوح دل رنجور تواند بود و
 زمردسان دیده افعی غم را کور تواند کرد، سر افراز گردانند
 افسر هنرمندی به گوهر ذات با برکات مزین و مرصع باد

O bereket ve bolluk veren, nadir işler yapan üstat (Allah), la'l-i âbdârın/parlak lâlin, âteş-i kirdârın/davranış ateşinin, güneşin parlaklığının takdirini nurların parlaklığı gibi süslediği ve sipihri/feleği bağışlayanı zafer firuzesi, altına parlak yıldızların dökülüşünü altın saçıcı yaptığı vakit, o, gam ve elem yüzüğünün süsleyen kaşından başka bir şey değildir ve bu ise mihnet ve elem yüzüğünün ziynet halkasıdır. Her zaman temiz soylu dostlardan oluşan bir topluluğu, ipe dizilen inci ve mücevher dizisi gibi birbirine belli bir düzen ve tertip dâhilinde bağlı olarak bir araya getirmek/toplamak, onun ipini cefa kılıcıyla kesmek, pervin/ülker yıldızı şeklinde olan birlikteliğini benât-ı na'ş gibi dağıtmak lacivert feleğin usulüdür.

جمع آمده بودیم چو پروین یک چند
چون عقد جواهر همه در هم پیوند
ناگاه فلک رشتۀ آن عقد برید
هر دانه به گوشۀ جهانی افکند

Rubai:

Pervin/Ülker yıldızı gibi birkaç gün bir aradaydık. Cevher/inci dizisi gibi hepimiz bir ipte birleşmiştik. Felek, ansızın o (inci dizinin bulunduğu) ipi kesti. O (incinin) her bir tanesi dünyanın bir köşesine dağıldı.

Eğer şimdi mahzun gönlün yüzüğünü, ⁷ولا تَأْتِسُوا مِنْ رُوحِ اللَّهِ, ayetinin vaat edilmiş nakşıyla nakşetmesem, gönül potasında alevlenir, gözün şeb-çerağ/gece parlayan inci cevherinin çukur hokkasında rengârenk kerkenez gibi yapar. Çehrenin kehribarını erimiş akikle karıştırıp eğer mahzun/hüzünlü can cevherini ⁸أَتَى أَمْرُ اللَّهِ, ayetiyle süslemezsem, elmas gibi şeffaf ve billur bir gamla hem dağılır hem de sedef gibi tenden dökülür. İstenen şu ki, bazen misk renkli/siyah yazı nakışları/çizgileri yakut dudaklı dilberlerin hattı gibi olan gönül okşayan bir mektupla/dilekçeyle incinmiş/kırgın gönül levhasının vefa harfleri/yazıları olabilir. Zümrüt

⁷ Yûsuf suresi, ayet 87; terc.: Allah'ın yardımından ümidinizi kesmeyin.

⁸ Nahl suresi, ayet 1; terc.: Allah'ın buyruğu gelecektir.

gibi gam yılanının gözünü kör edebilir ya da yüceltebilir. Sanatkârlık tacı, zat cevheri ile bereketlerle süslensin.

6. Mektup

[Mevlânâ Gıyâseddîn-i Türbetî'nin isteği üzerine Hâce Mîrim'e yazılan mektup]

Mevlânâ Gıyâseddîn-i Türbetî, kendisinin çarkçılık sanatında oldukça maharet sahibi Üstad Kemâl adlı bir dostu olduğunu, ancak Üstad Hüseyin-i Misger'in onu çok rencide edip üzdüğünü belirterek, bu konuda Hâce Mîrim'e bir mektup yazmasını istedi. Bu istek üzerine yazılan mektup şu şekildedir:

مخدوما بنده نوازا افتخارا استظهارا اعزا انها آنکه جناب استاد
 نادر العصر وحید الدهر عدیم المثل استاد کمال که در فن
 چرخ کاری کمالش به مرتبه ای است که تا استاد کارخانه ازلی
 طاس نقره کوب فلک را چرخ کاری نموده و آفتاب زین آفتاب و
 طشت سیمین ماه را به خاکستر سپهر از زنگ و تیرگی خسوف
 و کسوف عدم ز دوده و گردخوان زرنشان گردون را به آتش شفق
 پرداخته و به سفیده صبح صادق قلعی ساخته مثل وی هنرمندی
 کرسی هنرمندی ننشسته. غرض از تمهید این مقال آنکه استاد
 حسین مسگر که هنوز مس و جودش به پتک ریاضت اندامی
 نیافته و ساغر استعدادش در کارخانه هنرمندان تراشی نخورده
 با آنکه به آفتاب خدمت آب بردست استاد مشار الیه نمی تواند
 ریخت با وی در مقام معارضه و مقابله در آمده هر لحظه کارهای
 نا تمام خود را بر طبق می کند و کار خود و بازار هنرمندان
 را بی رونق می سازد. کرم نموده [اگر] او را در پس کار او
 نشانند و آبی بر دیگ تفسان او فشانند حاکمند

Ey kendisine hizmet olunan! Ey kölelerine/kullarına lütufta bulunan! Ey kendisine şan ve şeref verilip övülen! Ey kendisinden yardım istenilen! Ey çok aziz olan! Asrın nadiri, zamanın bir tanesi ve benzeri olmayan Üstad Kemâl'in, çarkçılık sanatındaki mahareti şu derecedir ki, ezel kârhanesinin/iş yerinin ustası, feleğin gümüş işlemeli tasını çarklamış/bileylemiş, güneşin altın ibriğini ve ayın gümüş testini/leğeni göğün külüyle, güneş ve ay tutulmasının karanlık ve pasından, hatta sisinden/kirinden arındırmış, feleğin altın yuvarlak sofrasını şafak ateşiyle/kızılığıyla cilalamış/parlatmış, subh-ı sâdik/güneş doğmadan önceki aydınlık beyazlığına dönüştürmüş yani kalaylamış(tır). Bunun gibi hüner sahibi bir kişi, maharet kürsüsüne oturmamıştır. Bu sözün/hususun dile getirilmesinden maksat şudur ki, henüz vücudunun bakırı riyazet çekiciyle bir şekle/endama gelmemiş ve yeteneğinin kadehi hüner sahiplerinin iş yerinde yontulmamış/parlatılmamış olan Üstad Hüseyin-i Misger, hizmet ibriğinden eline su dökemediği Üstad Kemâl ile iddialaşma ve çekişme yoluna girmiştir. Her zaman kendisinin tamamlanmamış işlerini tabak üzerine koymakla/sunmakla, hem kendi hem de hüner sahiplerinin pazarının parlaklığını yok etti. Kerem edip onu kendi işinin peşine koşarsanız ve onun kaynayan/sıcak kazanına su serpseniz/koysanız (çok iyi olur), çünkü siz, buna muktedirsiniz.

7. Mektup

[Mevlânâ Rûhullah-i Meşhedî'nin isteği üzerine Hâce Mîrek-i Mîhçeger'e yazılan mektup]

Semer kandlı gençlerin önde gelenlerinden Mevlânâ Rûhullah-i Meşhedî, Vâsıfî'den kendisine yakın bir kimse olan Hâce Mîrek-i Mîhçeger için bir mektup yazmasını istedi. Bu mektup, onun bu isteği üzerine yazılmıştır:

چون اخگر سوزان شده دل در بدنم
 می سوزد از آن اخگر سوزنده تنم
 از آب دو دیده گر نبودی نمناک
 یک شعله آه سوختی پیرهنم

اخگر دل سوخته که چون انگشت از دود آه جانکاه سیاه گشته
 دم به دم به آتش عالم افروز فراق می افروزد و پیکر جگر
 افروخته که در کوره تن فرسوده روشن از دم آه گشته به نیران
 اشتیاق می سوزد [و] سپهر بی مهر وقت شام نعل ماه نو را
 در آتش شفق برای شورش دل غمناک می اندازد و ستاره
 درخشنده شهاب ثاقب را میخ دیده نمناک می سازد. اما دل
 محروم که سالها است که آهن سرد نا امید می کوید امیدوار
 می باشد [که] آهن دل یار به آه آتشبار سوختگان دلفگار گرم
 گردد

ای ز آتش مهر تو صفای دل من

شد کوره آتش تو جای دل من

آن زلف سیاه به عارض گلگونت

نعلی است بر آتش از برای دل من

چون اخگر سوزان شده دل در بدنم

می سوزد از آن اخگر سوزنده تنم

از آب دو دیده گر نبودی نمناک

یک شعله آه سوختی پیرهنم

Gönül, bedenimde yanan/yakan ateş koru gibi oldu. Bedenim, o yanan/yakan ateş korundan dolayı yanıyor. Eğer iki gözün yaşından ıslanmazsa, bir ah ve feryat alevi gömleğimi yakar.

Yanmış gönül koru, can azaltan/üzüntü veren ah dumanın parmağından/parmak gibi olan ah dumanından kararmış ve zaman zaman âlemi yakan ayrılık ateşiyle yanmaktadır. Tenin ocağında yıpranmış olan ve ciğeri alevlendiren peyker/gönül, ahın nefesiyle aydınlanmış ve şimdi ise iştiyakla/arzu ateşiyle yanıp kavruluyor. Acımasız olan felek, akşam vakti yeniay nalını, şafak ateşiyle gamlı gönlün perişan olması için attı. Akan parlak yıldızı, ağlayan gözün çivisi yaptı. Ancak yıllardır mahrum

olan gönül, ümitsizce sert demiri dövüyor/eziyor. Ümit ediyoruz ki, sevgilinin sert/katı gönlünü, gönlü yaralı âşıkların ateş saçan ahı, yumuşatacaktır.

ای ز آتش مهر تو صفای دل من

شد کوره آتش تو جای دل من

آن زلف سیه به عارض گلگونت

نعلی است بر آتش از برای دل من

Ey sevgi ateşi gönlümün sefası olan! Senin ateş ocağın gönül evim oldu. O siyah saçına, gül renkli yanağın gönlüm için ateş üzerindeki bir naldır.

8. Mektup

[Mevlânâ Muhammed-i Hârezmî'nin isteği üzerine Rûhî-i Tanburçî'ye yazılan mektup]

Mevlânâ Muhammed-i Hârezmî, "Eğer Rûhî-i Tanburçî için bir mektup yazarsanız o, bu meclise gelerek mecliste bulunanlara mutluluk verip onları neşelendirirdi." dedi. Bu mektup, onun için yazılmıştır:

یاران که به بزم عشق دمساز تواند

فریاد کنان ز عشوه و ناز تواند

بر خیز و بیا جانب یاران که همه

دیده به ره و گوش به آواز تواند

معروض رای روح افزا آنکه جمع یاران چون عشاق بینوا در

کنج غم چنگ صفت سر به زانوی اندوه نهاده به ناخن نا امیدی

سینه می خراشند و چون نی در گرفت و گیر فراق به قانون

اشتیاق می خروشدند. اگر به مقام ایشان که دایره یک جهت‌ان مانند

دف از حلقه به گوشان آن یار دلنوازند سیر نمایند و به صوت

روح افزا نقش غم از آئینه دل یاران بزدايند حاکمند. امید که به
این فول عمل نموده در آمدن تعلل نفرمایند

یاران که به بزم عشق دمساز تواند

فریاد کنان ز عشوه و ناز تواند

بر خیز و بیا جانب یاران که همه

دیده به ره و گوش به آواز تواند

Aşk meclisinde hem-dem/arkadaş olan dostlar, senin işve ve nazından dolayı ah u feryat ediyorlar. Kalk ve dostlar tarafına gel. Çünkü hepsi senin yoluna göz dikmişler ve kulak vermişler.

Gönül ferahlatanın/cana can katanın görüşüne arz edilmiştir ki, dostların tamamı zavallı âşıklara benzer şekilde çeng gibi gam köşesinde başlarını hüzün/üzüntü dizlerinin arasına koymuş ve ümitsizlik tırnağıyla sinelerini tırmalamaktalar. İştihak kanunu/töresi gereğince, ney gibi yanıp yakıldığı ayrılık ateşiyle coşuyorlar/kükrüyorlar. Eğer lütfedip onların makamına/yanına gelecek olursanız, aynı fikre sahip insanlardan oluşan meclis halkası, tıpkı tef gibi siz gönül okşayan/gönlü ele alan yârin/dostun, kulaklarına halka takılmış/kulakları küpeli kulu olurlar. Keşke can veren/gönlü ferahlatan ses ile dostların gönül aynasındaki gam nakşını silseniz, çünkü siz buna muktedirsiniz. Bu sözlere uygun bir şekilde davranıp gelmekte herhangi bir bahane ileri sürmemeniz umulmaktadır.

9. Mektup

[Mevlânâ Safâyî'nin isteği üzerine Hâce Abdulhamîd-i Bezzâz'a yazılan mektup]

Mevlânâ Safâyî, "Hâce Abdulhamîd-i Bezzâz'ın çok güzel ve hoş narları vardır. Eğer ona bir mektup yazılırsa, o narlardan bize biraz gönderirdi." dedi. Bu mektup, o sebeple yazılmıştır:

نویاب اشتیاق آن نو باره شجره لطافت و زیبایی و مشاعل افتراق
آن میوه دوحه صباحت و رعنائی، لاله رخساری که آرزوی عذار
میگوش شعله نار در دل بیماران مشتاق محزون انداخته گلعداری
که تمنای گلگونه رخسار گلنار موزونش جگر خستگان بستر
فراق را خون ساخته بو العجب دلارامی که هم از حسن بتان
گل اندام حصه ای دارد لا جرم رخسار او همواره چون گل
سیراب شکفته است و هم از عشق خون خوران بی سر انجام
بهره ای دارد هر آئینه در دل خسته او هزار قطره خون ناب نهفته
است. طرفه حالی که او در ریاض بهشت نصیب زمره ابرار
است. *فیهما فاکهه و نخل و رمان* از آن خبر می دهد و سمی وی
در دوزخ ظلمت سرشت قسمت فرقه کفار که *اولئک اصحاب
النار* بیان آن می نماید. اعنی محبوب القلوب افکار و مرغوب
خاطر امیدوار آثار انار الله جماله و رزقنا فی احسن الزمان
وصاله به مرتبه ای استعلا و اشتعال پذیرفته که جز به زلال
وصال خجسته مالش انطفا و انتفا نمی پذیرد. عنایت نموده اگر
یک چند از این مشار الیه موصوف که در حجله عزت و تورائی
آن حضرت مستورند به این لب تشنگان بادیه فراق ارسال
فرمایند از غایت لطف و احسان خواهد بود. همیشه نهال اقبال
ذات با برکات به میوه حیات برومند باد

O letafet/hoşluk ve güzellik ağacının taze meyvesinin iştıyakının gamları, latiflik ve hoşluk ağacının bir meyvesinin ayrılık acılarıdır ki, lâle yanaklı güzelin kırmızı yanağının arzusu, ateş alevini hüznü ve arzu ateşiyle yanan âşıklarının gönüllerine attı. O bir gül yüzlüdür ki, onun düzgün ve güzel gülzar gibi olan yanağının gül renginin temennisi, ayrılık yatağının hastalarının ciğerini kan etti yani onları acı ve ıstıraba düşürdü. Şaşılacak derecede gönlü çeken bir güzel ki, gül endamlı güzellerin güzelliğinden hissesi vardır. Şüphesiz onun yanağı/yüzü, her zaman gül-i sır-âb/taze gül gibi

açılmıştır. Zaten tutuldukları aşktan acı çekenler, sonsuza kadar o gül yanaklının aşkından nasip sahibidirler. Her zaman/her halükârda onun yaralı günlünde binlerce damla kanlı gözyaşı gizlidir. Şaşılacak olan ise, onun cennet bahçesinde iyiler zümresi içerisinde olmasıdır. ⁹ *رمان و نخل و فيهما فاكهة* ayeti bundan haber verir. Kâfirler fırkasının/topluluğunun kısmeti olarak yaratılan cehennem karanlığındaki en yüksek yer, onlara verilmiştir. Nitekim *الواك اصحاب النار* ¹⁰ ayeti bunu gösterir. Yani fikirlerin ve gönüllerin sevgilisi, ümitli kişilerin gönüllerinin çektiği/arzu ettiği ki, "Allah yüzünü nurlandırsın, ona ulaşmak için her zaman bizi en güzel şekilde rızıklandırsın." sözü yüksek ve parlak bir dereceye ulaştı. Onun kutlu kavuşma zülalinden bu şekilde sönüp kaybolmadı. İnyet kırlıp eğer yukarıda zikredilen nardan o hazretin izzet perdesinde gizli de olsa, bu ayrılık çölünün susamışlarına gönderirseniz, muhakkak çok ihsan ve lütuf etmiş olursunuz. Zat-ı ikbalinizin fidanı, her zaman hayat meyvesinin bereketiyle dolu olsun.

10. Mektup

[Hâce Lutfullah-i Buhârî'nin isteği üzerine Hâce İsmâ'îl-i Zernakî'ye yazılan mektup]

Hâce Lutfullah-i Buhârî, Hâce İsmâ'îl-i Zernakî'den kavun ve karpuz talep eden bir mektup yazmasını istedi. Bu mektup, onun için yazılmıştır.

مفیدترین میوه ای که خستہ بیماران بستر جفا و محن از آن لب
می خورد و نافع ترین ثمره ای که از جگر تشنه سینه ریشان
بلا و فتن تاب می برد هندوانه خریزه است. انبتہا اللہ نباتا حسنا
:و رزقنا وصالہما ہبہ و ثمننا. بیت

آن بود لذت و حلاوت روح
وین دگر راحت دل مجروح

⁹ Rahman suresi, ayet 68; terc.: Bunlar da bir meyve, bir başka hurma, bir başka nar.

¹⁰ Bakara suresi, ayet 39; terc.: İşte bunlar ateşin arkadaşlarıdır.

آن يك درجی است زبرجد مثال که خازن گنجینه تقدیرش پر
 لآلی آبدار ساخته و این دیگر برجی است سپهر تمثال که استاد
 شیرین کار کارخانه تصویرش به نقش و نگار پرداخته. چون
 مخزن آن درج مشحون گنجینه کرم آن حضرت و مطلع آن
 برج بوقلمون آستان سپهر آشیان آن جناب است. مطمون و
 مأمول آنکه از آن مخزن کرم درجی و از آن مطلع نعم برجی
 طلوع نماید. پوشیده نماند که در تقدیم ذکر هندوانه ذهن به
 نقطه انطقال می کند و از شکل مستطیل خربزه به الف منتقل
 می گردد که مجموع مشعر است به کمیت عدد مطلوب

En faydalı bir meyve ki, gönlü yaralı hastaların eziyet ve cefa ya-
 tağı ondan nasiplenir/faydalanır. En yararlı bir meyve ki, gönlü
 yaralıların ciğerinden bela ve fitneleri yok eder/kaldırır. Bunlar
 karpuz ve kavundur.

¹¹ انبتهالله نباتا حسنا و رزقنا وصالهما هبة و ثمنا
 آن بود لذت و حلاوت روح
 وین دگر راحت دل مجروح

O, canın tadı ve lezzeti idi. Öteki ise yaralı gönlün rahatı idi.

O, bir mücevher kutusudur. Zebercet/fıstık yeşili renginde süs taşı
 gibi onu takdir edenin hazinesinin haznedarı parlak incilerle doldurdu.
 Bu diğeri ise, felek gibi bir burçtur ki, onun tasvir edildiği işyerinde güzel
 yapan üstad nakış ve bezeklerle donattı. O hazine, o hazretin cömertlik
 hazinesiyle dolu olan mücevher kutusudur. O rengârenk burcun doğuşu,
 o hazretin felek gibi olan sarayının eşiğidir. Büyük bir iştıyakla istenen ve
 arzu edilen şey, cömertlik hazinesinin mücevher kutusu ile nimetlerin do-
 ğuş yerinin burcunun görülmesidir. Gizli kalmasın ki, karpuz zikredilip

¹¹ Allah onu çok güzel bir şekilde tıpkı bitkinin yetişmesi gibi yetiştirdi ve biz bu
 ikisine Allah'ın bir hediyesi/armağanı olarak ulaşmakla rızıklandırıldık.

takdim edilirken zihin bir noktaya intikal eder, karpuzun dikdörtgen/uzun şeklinden elif şekline dönüşür. Belirtilenin tamamı kadar matlubumuzdur.

11. Mektup

[Mevlânâ Mîrkâ-i Buhârî'nin isteği üzerine Mevlânâ Kızılı'ye yazılan mektup]

Mevlânâ Mîrkâ-i Buhârî, Mevlânâ Kızılı'ye mektupta şöyle buyurdular: Bir süredir Buhârâ'da bulunan Mevlânâ Kızılı'ye bir mektup yazmak istiyorum; ancak bu isteğim henüz gerçekleşmedi. Eğer bu gerçekleşecek olursa, uygun ve iyi olur. Bu mektup onun için yazılmıştır:

قصیده ثنائی که مطلع غرایش موشح به حروف بدایع وفا و
 محبت باشد و قطعه دعائی که مقطع دل آرایش مزین به صنوف
 صنایع صدق و مودت باشد به جایزه قبول و صله مطالعه جناب
 مبدع البدایع مخترع الروایع نظام عقود جواهر الابیات صراف
 نقود زواهر الکلمات المختص بقوة الملكات و المشاعر الممتاز
 بالحدس الكامل و فهم الوافر

بلبل باغ معانی آنکه در لطف بیان
 طوطیان شکرستان سخن را کرده لال

اعنی جناب فضایل مآب مولانا قزلی ادا الله نفایس اشعاره البدیعه
 و زاد بین البلغاء نتایج افکاره النجیعه مشحون و مقرون باد. بعد
 هذا انهای ضمیر منیر آنکه تا این محنت زده پریشان حال به
 واسطه بخت سریع الانتقال و اقبال قریب الارتحال از سلك
 دوستانی که مانند اجزای عقد نظم به هم مشاکل و متقارب بودند
 به تقطیع افاعیل فراق جدا گشته و از هزج دلگشا و رمل غمزدا
 که مثمر حظ وافر و فیض کامل است محروم مانده هر دم غم

جدید و الم مدید روی می نماید. غرض از تأسیس این مبانی
آنکه پیروی اهل وفا نموده این دخیل نایره محنت را که از
وصلدوستان جدا گشته آنچنان ردف [و] ردیف قید بلا گردیده
که خروجش متعسر بلکه متعذر است. چون گاهی بر گذر قافیه
افتد اگر قاعده یک جهتی [را] معمول دارند مقرر است که سبب
مزید اخلاص خواهد شد.

Fasih ve belîğ **matlaı** vefa ve muhabbet içerikli bedi harflerle **mü-veşşah** olan övgü **kasidesi**, gönle huzur veren **maktai**, sıdk/doğruluk ve meveddet/sevgi sanatlarının türleriyle bezenmiş olan dua içerikli **kıtasi**; bedi [eser]lerin kâşifi, harikulade [söz]lerin mucidi, inci gibi **beyitleri** diz-en, çiçek gibi olan **kelimelerin** gerçek sarrafı, melekeleri ve duygu gücüyle ihtisaslaşmış, mükemmel sezgisi ve engin anlayışıyla seçkin haz-retlerinin kabul armağanına ve mütalaa bağışına layık olacaktır.

بلبل باغ معانی آنکه در لطف بیان
طوطیان شکرستان سخن را کرده لال

Beyan bağışında, söz şeker kamuşlığının papağanlarını dilsiz bırakan [susturan] **maânî** bahçesinin bülbülü sensin.

Yani faziletler sahibi Mevlânâ Kızılı, -Allah, onun şiirlerindeki nefis şeyleri artırsın; belagat ehli arasındaki azığı, faydalı düşüncelerinin sonuçlarıyla dolu ve birlikte olsun. Bundan sonra aydın zihinli olanlar, bu sıkıntıya düşmüş perişanı, intikali çok hızlı baht ve irtihali yakın talih vasıtasıyla, inci dizisi gibi olan parçaları (**Müşakil ve Mütakarib bahirleri** gibi) birbirine benzer ve yakın olan arkadaşlar grubundan, **Vâfir** payından **Kâmil** feyzinden nasiplenmiş; iç açıcı **Hezec**'den ve gam giderici **Remel**'den mahrum kalmış; her an **Cedid** gamı (yeni bir gam) ve **Medid** elemi (uzun bir elem) yüz göstermektedir. Bu binaları kurmaktan maksat, vefalı insanları takip edip dostların vaslından/vuslatından (**Vasl**'dan= Aruz kuralı) ayrı düşmüş, bu sıkıntı nayiresine dâhil olmayı (**Nâyire** ve **Dahil**= Kafiye kurallarını), hurucu (**Hurûc** kuralı) zor belki de imkansız

olacak şekilde **Ridf** ve **Redif** ve **Kayd**'a müptela olmuş, çünkü bazen kafiye geçidine düşünce, eğer tek yönlü kaideyi uygularlarsa, ihlasın artmasına sebep (**Sebeb** ve **Mezid**= Kafiye kuralları) olacaktır.

12. Mektup

[Mevlânâ Fethullâh-i Herevî'nin isteği üzerine Hâce Hüseyin-i Şemmâ'a yazılan mektup]

Mevlânâ Fethullâh-i Herevî şöyle buyurdu: "Birkaç gündür Semerkand'da mum bulunmuyor. Bundan dolayı bu yanmıştan Hâce Hüseyin-i Şemmâ'a bir mektup yazılması uzak görülmemektedir." Bu mektup bunun için yazılmıştır:

بعد از عرض عبودیت معروض ضمیر منیر آفتاب تنویر آنکه این
 سوخته سودا زده را که در کنج تاریکی و تنهائی از افلاس و
 بینوائی شب و روز به گریه و سوز از بی شمعی احوال مانند
 شمع می گذرد و روز افسرده چون مرده در گوشه ای فتاده هیچ
 کس از او یاد نمی آرد و شب به آتش غم و اشک دمامد با سینۀ چاک
 و دود دل غمناک به سر می برد همیشه مرغ جان حزین را که
 پروانه شمع دل است از گوهر سرشک شرر آه آب و دانه می
 سازد [و] همواره با دیدۀ اشک فشان مانند فتیله شمع سر نا امید
 در پیش می اندازد. امید آن که از مشاعل ظلمت سوز عنایت آن
 مخدوم شمع مراد این دل سوخته افروخته گردد. شمع دولت و
 اقبال آن مخدوم از تند باد حوادث در فانوس لطف الهی مصون
 و محروس باد

Kulluk arzından sonra nurlu/ışıklı gönlü/fitriatı aydınlatan güneşin arzusu şu ki, bu sevdaya uğramış yanık/garip, karanlık ve yalnızlık köşesinde müflislik ve yoksulluktan gece ve gündüz yanıp ağlamaktan ve mumsuzluktan/mumun bulunmayışından mum gibi eriyor/yok oluyor. Gündüz, solgun bir ölü gibi bir köşeye düşmüş ve hiç kimse onu hatırlamıyor/anmıyor. Gece ise gam ateşine sürekli ağlayarak yanık/yaralı

sineyle ve gönül dumanıyla yaşıyor. Devamlı hüznü gönül kuşunu ki, gönül mumunun pervanesidir; o da gözyaşı cevherinden/incisinden ve ahın kıvılcımlarından su ve tane yapıyor. Daima gözyaşı saçan göz ile mumun fitilinin başı ümitsizlik içinde onun önüne atıyor. Ümit o ki, zulmet musibetinden inayet ateşiyle o mahdum bu gönlü yanmışın arzu mumunu yaksın. Devlet ve ikbal mumu, o mahdumu hadiselerin fırtınasından Yüce Yaratan'ın lütuf fanusunda koruyup kollasın.

13. Mektup

[Mevlânâ Sultan Ali-yi Muhtesib'in isteği üzerine Hâce Şeyh Muhammed-i Dîvân'a yazılan mektup]

Mevlânâ Sultan Ali-yi Muhtesib şöyle dedi: "Bu fakir için bir miktar kırçıl gerekli oldu. Eğer Hâce Şeyh Muhammed-i Dîvân'a, bununla ilgili bir mektup yazarsanız gayet yerinde olur." Bu mektup, onun için yazılmıştır:

بعد از عرض عبودیت معروض می دارد که اگرچه آدم صفی
به یافتن گندم از جنت اعلی و عصی آدم ربه فغوی گرفتار شد
بر بنده از نا یافتن گندم عرصه بهشت آئین دنیا زندان دوزخ
گشته. [رباعی]

گرچه آدم ز خوردن گندم
جنت عدن را ز دست بهشت
من ز بی گندمی چنان شده ام
که دمی مانده تا رسم به بهشت

گاهی که این فقیر را آرزوی گرنج مزعفر می شود دانه های
سیم سرشک بر رخسار زعفرانی می ریزد. و چون شوق ماش
و برنجش به رنج می دارد پنجه حسرت در محاسن سیاه و
سفید می زند [و] در پیش مهمان جز شرمندگی و انفعال نمی
کشد و بر خوان تنهائی جز طعمه غصه و ملال نمی چشد

[بیت]:

ذکر فلک به خیر که از خوان او مرا
شمسی مهر چاشت بود قرص ماه شام

[بیت]:

آستانت جنت و من آدم گندم طلب
روزی آدم ز جنت شاید ار گندم دهی

عوارض عذاب از جناب جنت مآب بعید ب

Kulluk arzından sonra, arzumuz şu ki, her ne kadar saf/temiz olan Âdem bir buğday bulmakla ¹² عصى ادم ربه فغوی¹² ayeti gereğince yüce cennette asi olup şaşırıldı. Cennette buğday bulamayınca dünya yolu ona cehennem zindanı oldu.

[رباعی]

گرچه آدم ز خوردن گندم
جنت عدن را ز دست بهشت
من ز بی گندمی چنان شده ام
که دمی مانده تا رسم به بهشت

Rubai:

Gerçi Âdem, buğday yemekten Aden cennetini kaybetti. Benim de buğdaysızlıktan cennete varacak bir adımım kaldı.

Bazen bu fakir sarartılmış/safranlı pirinç (bulmayı) arzu eder. Gümüş gözyaşı taneleri, sarı yanağa/yüze akar/damlar. Onun pirinç ve fasulye şevki kendisine eziyet verir. Hasret pençesi ak ve beyaz düşmüş

¹² Tâhâ suresi, ayet 121; terc.: Ve Âdem rabbine asi oldu da şaşkın düştü.

sakalını sıvazlayarak misafirin önünde biraz utanç ve alınmadan başka bir şey yaptırmıyor. Yalnızlık sofrasında elem ve gam yemeğinden başka bir şey tattırmıyor.

[بیت]

ذکر فلک به خیر که از خوان او مرا
شمسی مهر چاشت بود قرص ماه شام

Beyit:

Feleğin sofrasından iyi zikredersem, güneşi öğle yemeği ayı da akşam yemeğidir.

[بیت]

آستانت جنت و من آدم گندم طلب
روزی آدم ز جنت شاید ار گندم دهی

Beyit:

Senin eşiğin cennettir ve ben de buğday talep eden âdemim. Âdem'in rızkı cennetten belki bir buğday tanesi olacaktır.

Cennet-meab hazretlerinden azap belaları uzak olsun.

14.Mektup

[Mevlânâ Sa'dullah-i Sâgarçi'nin isteği üzerine Taşkent'te kâtiplik yapan dostuna yazılan mektup]

Mevlânâ Sa'dullah-i Sâgarçi: "Benim Taşkent'te kâtip olan bir dostum vardır. Ona bir mektup yazmam gerekiyor." dedi. Bu mektup, onun için yazılmıştır:

ای سواد قلمت عین سعادت را نور
کحل خط تو بود روشنی دیده حور

بدایع روایع قلم زیبا رقم و لوامع صفایح خامه مشکین شمامه
جناب فضائل مآب که ریحان خط مشکینش چون رفاع یاقوت
لب دلبران، رقم نسخ بر خط یاقوت کشیده، و محقق گشته که
ابن مقله ثلث نسخ تعلیق او نوشته. اعنی مخدوما شیخا محمد،
نورفزای دیده اولی الابصار و زیور بخش صفایح ادوار
جریده لیل و نهار باد. بعد هذا، مأمول آنکه این سودا زده را،
که مثل قلم دل شکسته و دود دل به سر آمده و مانند حرفی
است که به سهو از قلم کاتب فتاده، از درجه اعتبار ساقط
نگردانند و بر حاشیه ضمیر منیر ثبت فرمایند. [بیت]

موئی شده ام بی خط مشکین و رقم تو
کو بخت که آیم به زبان قلم تو

ای سواد قلمت عین سعادت را نور
کحل خط تو بود روشنی دیده حور

Beyit:

Ey kaleminin siyahlığı; saadet gözüne nur olan! Senin hattının sür-
mesi, hurinin gözüne parlaklık verirdi.

Çeşitli faziletlere sahip olan hazretin güzel yazı yazan kaleminin or-
taya çıkardığı görülmemiş ve insanı hayran bırakan güzellikleri, misk
kokulu kaleminin oluşturduğu sayfalarının parlaklığıdır ki, onun misk
kokulu reyhanî hattı/yazısı, yakut/kırmızı dudaklı dilberlerin dudak
mektupları gibi yakut hattının/kırmızı mürekkeple yazılmış yazısının
üzerine nesh etme/hükmünü kaldırma yazısını çekti yani onu ortadan
kaldırarak iptal etti. Muhakkak, İbn Mukle'nin sülüs, nesih ve talik
hattını, sadece o yazmıştır. Yani ey Efendi! Ey Şeyh Muhammed! ¹³ اولی
الابصار/Ulü'l-epsârın gözünün nurunu artırıcı, zamanların gece ve gündüz
defterlerinin sayfalarına süs ve bezek bahşedici kişi. Bundan sonra

¹³ Görüş kabiliyetinde olan kimseler.

sizden dileğimiz şu ki, hüznü/gönlü kırık kalem gibi bu sevda-zedenin gönlünün dumanı/kederi sona ersin, bu zavallı kâtibin kaleminin ucundan yanlışlıkla inen/düşen harf gibi itibar derecesinden/ saygınlıktan düşürmeyiniz. Parlak fitrat haşiyesine kaydediniz.

موئی شده ام بی خط مشکین و رقم تو
کو بخت که آیم به زبان قلم تو

Beyit:

Senin yazın ve misk kokulu hattın olmadığı için ince bir tüy gibi oldum. Senin kaleminin ucuna gelecek bahta sahip değilim.

15. Mektup

[Mevlânâ Dostî-i Serahsî'nin isteği üzerine Mevlânâ Efserî'ye yazılan mektup]

Mevlânâ Dostî-i Serahsî, şöyle buyurdu: “Ubeydullah Han’ın naib ve şairi olan Mevlânâ Efserî için bir şikâyet mektubu yazmam gerekiyor. Çünkü iflas ettiğinde kendisi söz verdi ve şöyle dedi: Eğer ben zengin olursam dostlara çok yardımcı olacağım. Ubeydullah Han’ın huzurunda bir mansıp sahibi oldu; ancak verdiği sözleri unuttu.” Bu mektup, onun için yazılmıştır:

ما را چو روزگار فراموش کرده ای
آیا شکایت از تو کنم یا ز روزگار

آری خاصیت طبیعت دنیة دنیای دون چنین است و فطرت ردیة
دهر بوقلمون مجبول بر این، که هر کس به عشوه و داستان و
حیله گری او شیفته و به کرشمه و داستان مکر گستری او فریفته
شد و از شراب غرور او جرعه ای نوش کرد و به آب نسیان
حرف وفای یاران قدیم را از لوح خاطر محو ساخته طریق
وفاداری فراموش کرد. شاهد صادق بر این معنی و دلیل

مطابق بر این دعوی، آنکه، آن جناب قبل از تیسر حصول
مطالب دولت و اقبال و تحصیل مآرب جاه و جلال، دوستان
صادق الاخلاص نیک اندیش و یاران قدیم الاختصاص و فاکیش
را به عهد و پیمان و مواعید مؤکد به ایمان، مترجی و مستوثق
می داشتند [و می پنداشتند] که از قطرات امطار سحاب الطاف
و عنایت بی غایت سر سبز و برومند خواهد شد. [بیت]

نشاندم گلبن امید و نخل آرزو در دل
ولی جز خار نومیدی و بار دل نشد حاصل

معاذ الله غلط گفتم که این معنی را جز بر قوت ضعف طالع
نا مساعد و ضعف قوت بخت نا موافق حمل نتوان کرد
[مصرع]:

کز کریمان نسزد آنچه خلاف کرم است

[بیت]:

آفتابی شده طالع به حقیقت لیکن
طالع من نگذارد که تو بر من تابی

آفتاب و دولت و اقبال از خسوف و بال ایمن باد

ما را چو روزگار فراموش کرده ای
آیا شکایت از تو کنم یا ز روزگار

Beyit:

Zamane gibi bizi unutmuşsun, senden mi şikâyetçi olayım yoksa zamaneden mi?

Evet, değersiz dünyanın tabiatı böyledir ve onun aşağılık fitratı bu-kalemun gibi yaratılmıştır. Herkes onun cilvesi, nazı ve hilekârlığına hayran/tutkun ve onun işvesi ile düzenbazlığına inanıp kandırılmış olursa, o gurur şarabından bir damla içerse ve eski dostların muhabbeti

unutkanlık suyuyla hafıza levhasından silinmişse, o zaman vefakârlığın yolunu/gereğini mutlaka unutacaktır. Bu manaya şahit olan ve bu fikre delil kılınan odur ki, zenginliğin ferahlığını tahsil etmeden ve şahane ihtişamı iletmeden önce, iyi niyetli olan sadık dostları, vefalı eski yoldaşlara ahd-i vefaya, sözlerini tutmaya dikkat çekerek/vurgu yaparak davet ediyoruz. O cenap/efendi, bunu yerine getirirse lütuf ve inayet bulutunun damlalarından sınırsız berhudar olacaklar.

[Beyit]

نشاندم گلبن امید و نخل آرزو در دل
ولی جز خار نومیدی و بار دل نشد حاصل

Beyit:

Gönülde, ümit gülfidanı ile arzu fidanını diktim; ancak ümitsizlik dikeninden ve gönül yükünden başka bir şey elde edemedim.

Allah korusun, yanlış söyledim. Talihimin güçlü yönü zayıf olmuş ya da talihimin zayıf yönü güçlü olmuş, ben bunu kaldıramam/bundan başka yorum yapamam.

[Mısra]

کز کریمان نسزد آنچه خلاف کرم است

Mısra:

Eli açık ve cömert olanlara, cömertlik dışında başka bir şey yakışmaz.

[Beyit]

آفتابی شده طالع به حقیقت لیکن
طالع من نگذارد که تو بر من تابی

Beyit:

Talih, hakikate bir güneş olmuştur; ancak benim talihim güneşin doğru dürüst parlamasına müsaade etmiyor.

İkbal ve devlet güneşi, güneş tutulmasından korusun.

16. Mektup

[Hâce Şah Muhammed'in isteği üzerine Abdulazîz'e yazılan mektup]

Hâce Şah Muhammed, yetkin cemal ve hüsün sahibi bir Hâcezâde idi. Âlemi aydınlatan güneş, ışığını onun çok parlak/nurlu olan yanağın-dan almıştır. Gül ve reyhanların yüzleri, onun yanağının/yüzünün hüviyetinden utandıkları için, şebnemle yani terle dolmuştur. Hâce Şah Muhammed şöyle dedi: "Naçiz ve fakir olan ben, bir bağ/bahçe düzenle-dim. Şu an benim, hem çeşitli meyve fidanlarına hem de başka dikmelere ihtiyacım var. Ferâhîn'de Abdulazîz isminde anlayış ve ferasetten yoksun olmayan, ayrıca inşâ/mektup yazma sanatından da haberdar olan bir şeyhzâde vardır. Ona şimdi benim adıma bir mektup yazsanız da bana kendi fidanlarından biraz gönderse." Bu mektup, onun için yazılmıştır:

نهال دولت و اقبال و گلبن عزت و اجلال عالی جناب معالی
انتساب سلاله اعظم مشایخ الكرام نتیجه اکرام کبراء العظام
وارث موارث الصدیقین واحد مواحد العزو التمكن المخصوص
بعواطف الملك العزیز، شیخ عبد العزیز، لازال کاسمه عزیزا،
در چمن عزت و سعادت [و] در گلشن رفعت و کرامت به زلال
افضال [و] به رشحات سحاب عنایت ایزد متعال همواره تازه
و خرم باد، و حدیقه بخت دشمن جاهش مقرون به خس و خار
نکبت، همیشه پژمرده و دژم، بعد هذا، انهای رای منیر آنکه
این مخلص دعاگوی طرح باغی انداخته و مدت مدید است که
به واسطه کثرت مشاغل به تعمیر آن نپرداخته. در این اوقات،
به اشارت و دلالت بعضی احبا، خاطر به تربیت آن متوجه
شده. شنیده شد که در آن جانب از نهال میوه [دار] و غیره
بسیار پیدا می شود. مطموع و مأمول از مکارم اخلاق آنکه
آنچه به تفصیل مذکور می گردد، آن مقدار که میسر شود؛ به
دست حامل رقعه نیاز ارسال نمایند

یکی نهال که مثل قامت دلجوی بتان سیمین تن بر اطراف قد
چمن بر افراخته و بر کنار جوی از عکس خویش جهت دیر
پیراستنش از برای ز جر باغبان صد هزار چوب در آب
انداخته. [بیت]

آنکه باشد مثال قامت یار
راستی هست سرو اسفیدار

دیگر نهال چتر مثالی که شاخ و برگش بهم پیچیده، سایه اش
بر عذار شاهد باغ رشک خال عنبرین مهوشان گردیده گاهی
گوئی از سایه و نور در پای آن درخت مشک و کافور
بیخته اند یا مانند تکیه داران پوستهای پلنگ در پای آن
درخت انداخته اند. [بیت]

آنکه باشد سرش به هیأت تاج
با تو گویم صریح باشد ناج

دیگر نهالی که شاخهایش چون دوستان موافق معانق یکدیگر
گشته، مانند خوبان گلعدار در فصل بهار گلها به سر زده در
جلوه گری آیند، گوئی که غنچه هایش شیشه های سبز است
که ساقی بهار دروی باده گلگون ریخته، یا دلهازنگ خورده
پر خون بلبلان است بر شاخ گل آویخته. [بیت]

آنکه چون چرخ لاجورد بود
گلبن سبز پر ز ورد بود

دیگر نهال میوه ای که عاشقان دل افکار از غنچه دهان
خوبان گلعدار تمنا کنند و جگر تشنگان خشک لب از تخیل
[و] تصور آن، آب در دهان آرند. [بیت]

آنکه از وی به ذوق کام و گلوست
با تو گویم که چیست، شفتالوست

دیگر نهال میوه ای که از گوی غبغب دلبران و چاه ذقن سیم بران
خبر می دهد، [و] به رنگ و بوی روح افزا تفریح و تقویت دل
بیماران [از پا افتاده] می نماید. [بیت]

آنکه نبود ز خوردنش آسیب
شد مقوی قلب یعنی سیب

دیگر نهالی که از میوه وبرگ و سبزه آتش خلیل را به یاد
می آرد و مانند درخت وادی ایمن از [نار] تجلی خبر می دهد
گوئی که خازن تقدیر یواقیت رمانی گریبان دوشیزگان باغ را
در حریر ختائی پچیده، در درج عقیق محفوظ ساخته؛ یا جوهری
دوران لعل پاره های رمانی را برای امتحان در کوره آفرخته
نار انداخته. [بیت]

آنکه زو هست صحت بیمار
قوت جان قوت دل است انار

دیگر نهال میوه ای که به از میوه های روضه رضوان است
و رنگ او مثل گونه عاشقان است. گوئی که زاهدی است
پشمینه پوش که رنگ وی از ریاضت شکسته، یا بیماری
است که غبار غریبی بر چهره او نشسته. [بیت]

بهرتر از جمله میوه هاست بهی
باید او را ز دست خود نهد

دیگر دوحه میوه ای که گویا قناد دوران جلاب نبات را در

شیشهٔ حلبی کرده؛ یا مطهرهٔ آب حیات است که خضر بهار
از ظلمات عدم آورده؛ نی نی استاد قناد صنع پروردگار برای
تفریح اطفال بهار، کله های قند مختصر ریخته و در حریر
:بغدادی پچیده، از شاخ درخت مثل عطار آویخته. [بیت]

سرنگون آنکه دور ما گوید
هست امرود فهم تا گوید

دیگر شجرهٔ میوه ای که چاک سینه اش از خستگی درون، و
رنگ و رویش بر شکستگی دل محزون، دلیل روشن است و
:وجه تسمیه اش از جزو اول نامش ظاهر و میرهن. [بیت]

میوه ای کآب می خورد دل از او
چیست آن میوه؟ هست زرد آلو

Devlet ve ikbalin/yüce makam ve gerçek iktidarın fidanı, itibar ve şerefin gülfidanı, şanı ve şerefi yüce olan, asalet sahibi şeyhlerin en azametlilerinin sülalesine intisabı olan, yücelerin/büyüklerin en neciplerinin/en alicenaplarının neslinden olan, emanet ve namus timsali olanların/sadakat sahiplerinin miraslarının/fitratlarının varisi olan, izzeti ve kendine has güçlü/sağlam karakteriyle, devlet ve milleti birleştiren tek kişi olan yüce efendi Şeyh Abdulazîz ki, tıpkı "Azîz" olan ismi gibi azizliği zeval bulmadı/bulmayacak, saadet ve izzet çimenliğinde, keramet ve yücelik gül bahçesinde faziletler zülâli/saf suyu ve Yüce Yaraticının inayet bulutunun katreleri ile daima taze ve yemyeşil/canlı oldu. Zorluk/musibet dikenini ve çerçöpüyle kaplanan düşmanın baht bahçesi, daima perişan ve harap olmuştur. Bundan sonra aydın/parlak görüşünüze bunları sunmamızın amacı, bu muhlis duacınız bir bağ tarhi tertip etmekle/bahçe oluşturmakla uğraştığından ve uzun süreden beri işlerinin çokluğundan/yoğunluğundan dolayı bunları tamir ve düzenlemeye fırsat bulamadı. Şu anda bazı gönül ehli dostların delaleti ve işaretiyle/tavsiyeleriyle onları terbiye etmeye yani yetiştirmeye yöneldim/çalıştım. İşitildi ki, sizin o taraflarda meyve ağacı ve başka fidan-

lardan çokça var. Güzel ahlak ve haslet sahibi olan sizden istenilen ve arzu edilen şeyler, tafsilatlı olarak zikredilmektedir. Eğer bu istek mektubu size ulaşırsa, sizden istenilen fidanlardan olabildiği kadarıyla göndermeniz umulmaktadır:

Bu fidanlardan biri, gümüş gibi beyaz ve parlak tenli güzellerin gönlü çeken boyları gibi olup çimenliğin etrafında boy gösterir ve ırmağın kenarını kendi aksiyle süsler. Ayrıca bahçivana sıkıntı vermek için yüz binlerce çöpü suya atar.

[بیت]

آنکه باشد مثال قامت یار
راستی هست سرو اسفیدار

Beyit:

Sevgilinin boyu gibi olan şey, doğrusu **serv-i isfidârdır/ aksöğüttür**.

Diğer fidan ki, bir çadır gibi dal ve yaprakları birbirini sarmış/birbirine dolaşmış, bağ güzelinin yüzüne, ay yüzlülerin amber kokulu beninin kıskançlığı gölgesini salmış. Bazen sanki gölge ve ışıktan o fidanın/ağacın dibine misk ve kâfur elemişler ya da tekkedarlar/dervişler gibi kaplan postlarını, o ağacın/fidanın dibine sermişlerdir.

[بیت]

آنکه باشد سرش به هیأت تاج
با تو گویم صریح باشد ناج

Beyit:

Sana açıkça söylüyorum, onun başına taç şeklinde olan şey, **nâc/çam** oldu.

Diğer bir fidan ki, onun dalları birbirine sarılıp kucaklaşan dostların kolları gibi birbirine sarılmış/dolaşmış ve bahar mevsiminde başlarına güller takıp cilve eden gül yüzlü güzeller gibidirler. Onların goncaları, sanki bahar mevsimi sakisinin gül renkli şarap koyduğu yeşil şişelerdir

ya da gül dalına asılan/konan ve gönülleri kederle dolu olan bülbüldür-
ler.

[Beyit]

آنکه چون چرخ لاجورد بود
گلبن سبز پر ز ورد بود

Beyit:

O, lacivert felek gibidir. Yeşil gülfidanı **gülleri**le doludur.

Diğer bir meyve fidanı ki, gönlü yaralı âşıklar, gül yanaklı güzellerin
gonca ağzından ümit etmişler ve dudağı kuruyup ciğeri yananlar ise onu
hayal ve tasavvur ederek elde etmeyi arzulamışlardır.

[Beyit]

آنکه از وی به ذوق کام و گلوست
با تو گویم که چیست، شفتالوست

Beyit:

Onda boğaz ve arzu zevki vardır. Size söylüyorum ki, bu nedir?
Bu, **şeftalidir**.

Diğer bir meyve fidanı ki, dilberlerin çevgan topuna benzeyen gab-
gabı/gerdanı ve göğsü gümüş gibi beyaz ve parlak olan güzellerin çene
kuyusundan haber veriyor. O, can artırın/gönlü ferahlatan koku ve ren-
giyle, elden ayaktan düşen gönül hastalarına/âşıklara mutluluk ve neşe
vererek onları güçlü kılar.

[Beyit]

آنکه نبود ز خوردنش آسیب
شد مقوی قلب یعنی سیب

Beyit:

Onun yenmesinden bir zarar gelmedi. Kalbe kuvvet oldu yani
elma.

Diğer bir fidan ki, onun meyve, yaprak ve yeşilliğinden Hz. İbrahim'in ateşi hatıra geldi. Eymen Vadisi'nin ağacı gibi yanan/tecilli eden ateşten haber verdi. Sanki takdir hazinedarı, bağın kızlarının yakasındaki/boynundaki kıvılcık yakutlarını, Hitâ ipekli kumaşına işlemiş, akiki ise mücevher kutusunda saklamıştır. Ya da kırmızı la'l parçalarından oluşan cevheri, imtihan için yanan ateş ocağına atmıştır.

[بیت]

آنکه زو هست صحت بیمار
قوت جان قوت دل است انار

Beyit:

Ondan hasta sıhhat buldu. Canın ve gönlün kuvveti **nardır**.

Diğer bir meyve fidanı ki, (meyveleri) cennet bahçesinin meyvelerinden daha iyidir. Onun rengi, âşıkların (yüz) rengi gibidir. Sanki yünden yapılmış ve riyazetten dolayı rengi atmış/solmuş örtüye bürünen bir zahittir, ya da gariplik tozu çehresine oturmuş bir hastadır.

[بیت]

بهتر از جمله میوه هاست بهی
باید او را ز دست خود ننهی

Beyit:

Ayva, bütün meyvelerden daha iyidir. Onu kendi elinden bırakmamak gerekir.

Diğer bir meyve ağacı ki, sanki zaman şekerlisi şeker kamışı suyunu Halep şişesine koydu ya da bahar Hızır'ının yokluk zulmetinden/karanlıklar ülkesinden getirdiği abıhayat/bengisu kabıdır. Hayır! Hayır! Yaraticının üstad şekerlisi, bahar çocuklarını/çiçekleri sevindirmek için kelle şekerini ufalayarak döktü/saçtı, Bağdat kumaşına sardı ve attar gibi ağaç dalına astı.

[بیت]

سرنگون آنکه دور ما گوید
هست امرود فهم تا گوید

Beyit:

Baş aşağı olan bizim zamanımızı anlatır. Anlayan için bu **armut-**tur.

Diğer bir meyve ağacı ki, gönül hastalığından dolayı olan sinesinin yarıklığı, yüzünün rengi ve mahzun gönlünün kırıklığının açık delilidir. Onun isimlendirilme tarzı, isminin birinci kısmından bellidir.

[بیت]

میوه ای کآب می خورد دل از او
چیست آن میوه؟ هست زرد آلو

Beyit:

Bir meyvedir ki gönül onla doyuyor. O meyve nedir? **Kayıdır**.

Vâsîfî, bu mektupların dışında, o esnada mecliste bulunan Mevlânâ Abdulhamîd-i Münşî'nin istediği konuda da irticalen bir inşâ/mektup yazmıştır.

İstek üzerine yazılan bu mektuplardan sonra, Mevlânâ Ziyâ-i Muammâî isimsiz 7 tane muammayı bir sayfaya yazarak Vâsîfî'ye verdi. Vâsîfî, kendisine verilen bu muammalarda gizlenmiş isimleri bulup her muammanın başına bulduğu isimleri yazdı. Daha sonra bu muammaları, oradakilere verdi. Bu muammalar, şunlardır:

به اسم کمال

به خاک و خون یکی گشتم ز محتتهای بسیارش
گیاهی کز گلم روید بر محنت بود بارش

Kemâl ismine:

Onun kederinden toprak ve kan birleşince benim çamurumdan büyüyen bitkinin meyvesi de mihnet oldu.

به اسم کافی

بهار آمد و بی سرو خویش غمناکم
شکفت شاخ گل از داغ سینۀ چاکم

Kâfi ismine:

Bahar mevsimi geldi; ancak yanımda servi endamlı güzel olmadığı için gamlıyım. Çâk olmuş sinemin ateşinden gül dalı bitiverdi.

به اسم حسام

اگر آن مه کند منزل شبی کاشانۀ چشمم
برو بید از مژه هم آستان هم خانۀ چشمم

Hüsâm ismine:

Eğer o ay yüzlü güzel bir gece gözüm malikânesini yurt edinirse, kirpiklerim hem eşliğini hem de gözümün evini süpürür.

به اسم میرک

دیده ای کو ساخت پر خون دامنم بی لعل یار
می نماید ابر گریان بر کنار لاله زار

Mîrek ismine:

Güzelin dudağı olmaksızın gözyaşım eteğimi kanla doldurdu. Sanki lâle bahçesinin kenarında ağlayan bulut görülüyor.

به اسم فانی

اشکی که دل ز دیده پر نم برون دهد
آن تخم در زمین رود و غم برون دهد

Fânî ismine:

Gönül, çok ağlayan gözden bir gözyaşı çıkardı. O gözyaşı tohumu toprakta gam ortaya çıkardı/yetiştirdi.

به اسم خلیل

نمک در صراحی کن و می منوش

به یاد لب لعل او دیده پوش

Halîl ismine:

Tuzu sürahiye koy ve şarabı içme. Sevgilinin dudağının yâdına o gözü kapat.

به اسم ولی

هندوی زلف او ز بد کیشی

گوش بگرفت و گفت درویشی

Velî ismine:

Onun saçının siyahlığı, kötü dinliliğindedir. Kulağını tuttu ve dervişe söyledi.

Meclistekilerin isteklerinin hüviyetine uygun şekilde mektuplar yazılıp verilen muammalar çözüldükten sonra, mecliste bulunanların tamamı, Vâsıf'ı takdir edip onu övücü çeşitli sözler söylediler ve bazı değerlendirmelerde bulundular. Hatta onun için: "İşini bu şekilde iyi ve mükemmel yapan başka bir kişi ne görülmüş ne de işitilmiştir." dediler.

Bunun üzerine mecliste bulunan Mevlânâ Fethullah-i Astrâbâdî dedi ki: "Biz, işini aynen bu şekilde yapan başka bir kişiye daha şahit olduk. Muhammed Şeybânî Han zamanında Herât şehrinde, Şeybânî Han'ın emirü'l-ümerası¹⁴ ve melikü's-suarâsı¹⁵ olan Emîr Muhammed Sâlih'in

¹⁴ Bazı İslâm devletlerinde çeşitli idarî yetkilere sahip kumandanlara verilen unvan (geniş bilgi için bak. Yıldız 1995).

¹⁵ Şairlere gösterilen ilgi ve verilen itibarın bir yansıması olarak kullanılan bu terkip, "şairler sultanı" anlamına gelmektedir. Özellikle sultan saraylarında bulunan, şiirde

evinde saygı gören şairler ve izzet sahibi âlimler bir araya gelmişlerdi. Emîr Muhammed Sâlih, şair Benâî'ye: "Biz, ilim ve irfan sahibi, marifetli ve gelecek vaat eden gençleri, maalesef bilmiyoruz. Onları bize hem bildirseniz hem de tarif ve tavsif etseniz, biz de böylece onlardan haberdar olsak, onlarla tanışıp görüşsek, onlara hürmet gösterip yapacakları çalışmalarda destek olsak ve onlarla karşılıklı mütalaa ve müşaverede bulunsak uygun/iyi olur." dedi. Bunun üzerine Mevlânâ Benâî, o an orada bulunan Vâsîfî'yi işaret ederek onun bu tip gençlerden biri olduğunu ifade etti. O, "*Hamse-i Muhayyire*"nin sahibidir. Zaten "*Hamse-i Muhayyire*"nin hüviyeti, size onu tanımanız ve şiir alanındaki yetkinliğini anlayıp keşfetmeniz için yeterlidir. Hatta Vâsîfî, Kâtibî'nin "şutr-hücre" kasidesine cevap/nazire yazdığında, kasidesinin her beytini anâsır-ı erba'a/dört unsurla örmüştür. Dört bahirde bir gazel kaleme almıştır. Hem lugaz hem de muamma olan bir şiiri de vardır. Abdolvâsî-i Cebelî'nin meşhur "çâr-der-çâr/çâr-ender-çâr" kasidesinin mahiyetini, Nûreddîn Abdurrahmân-ı Câmî *Bahâristân* isimli eserinde şöyle belirtmektedir: "Bu kaside yazıldığından beri hiç kimse ona benzer bir şiir, asla yazamamıştır." Ancak Vâsîfî'nin iştikak sanatı yoluyla Abdolvâsî-i Cebelî'nin bu kasidesine bir nazire yazdığı görülmektedir. Ayrıca bu kasideden, bir gazel de çıkarılabilmektedir. Yine bu gazelden mezkûr sanat yoluyla her mısraı muamma olan bir rubai ve matla da çıkarılmaktadır. Bu matla, muamma olan başka bir matlada gizlidir. Gazelin mısraları, Ebu'l-gazi Muhammed Han'ın isminin harflerinden kurulmuş olan "muvaşşah gazel" şeklinde düzenlenmiştir.

Emîr Muhammed Sâlih, anlatılan bu hikâyeyi dinledikten sonra, kendisine anlatılanları kabul etmemenin mümkün olmadığını dile getirdi. Akabinde Mevlânâ Benâî'ye işaret ederek: "Sübhanallah! Bu şehirde bu hüviyette maharetli insanlar var, ancak biz bunlardan gafiliz." dedi. Daha sonra, dizginli ve eyerli bir atın Vâsîfî'ye verilmesini emretti. Mevlânâ Fethullah, bu hikâyeyi tamamladıktan sonra, orada bulunan meclis ehlinde şaşılacak hüviyette bir zevk ve şevk oluştu. Hâce Mîrkâ-i Şâhî de, Vâsîfî'ye Hitâ atlasıyla çevrelenmiş bir hayvan postu ve 100 han tengesi verdi. Eserde, daha sonra "Dîbâçe-i Hamse-i Muhayyire" başlığı altında

maharet sahibi olan ve şairde bulunması gereken önemli özelliklere sahip bulunan şairler için kullanılmıştır.

bir kısmı yukarıda zikredilen şiirlere yer verilmiştir (bk. Vâsıfî 1349: 96-111).

“Hamse-i Muhayyire”de yer alan bazı şiirler ve tercümeleri şu şekildedir:

غزل
گفتی ز تیغ من شود آخر جهان خراب
آری جهان خراب شود عاقبت ز آب
سر زیر تیغ تست از آن دست و پا زخم
بگرفت زیر آب نفس دارم اضطراب
شد جسم خاکیم متلاشی ز تیغ تو
بی حد زدی چو آب بر آن خاک شد خلاب
جان رفت و زیر تیغ تو مانده است تن هنوز
با آنکه جسم مرده نماند به زیر آب
تیغ تو بر سر است و تو پرسی ز من سخن
در زیر آب کی بودم فرصت جواب
خوابم ربوده بود زدی تیغ ناگهم
آری ز نند آب به کس بهر دفع خواب
بی تیغ تو بسر نبرد واصفی دمی
مستسقی است کی کند از آب اجتناب

Benim kılıcım yüzünden sonunda dünya harap oldu. Evet, dünya sonunda sudan dolayı harap oldu.

Başım senin kılıcının altında olduğu için can çekişiyorum/çırpıyorum. (Sanki) suyun altında nefesim düğümlendi ve ıstırap içindeyim.

Benim topraktan olan bedenim, senin kılıcından dolayı parçalandı/darmadağın oldu. (Kılıcını tıpkı) su gibi sayısız olarak vurduğun için o toprak (bedenim) balçık/çamur oldu (yani toprağa aşırı su katıldığı için çamur oldu).

Ölü ten, suyun içinde kalmamasına rağmen yine canım gitti fakat gövdem senin kılıcının altında kalmaktadır.

Senin kılıcın baş üzerinde olduğu hâlde sen benden söz soruyorsun. Suyun altında iken fırsat bulup nasıl cevap vereyim.

Uykuya dalmıştım, birdenbire kılıcı vurdun. Evet, vurulabilir çünkü uykuya dalanın yüzüne su vururlar/serperler.

Senin kılıcın olmadan Vâsıfî bir an bile rahat duramaz. (Çünkü) onunla doyuyor, nasıl ondan uzak durabilir.

غزلی که در چهار بحر واقع شده این است

نرگس جادوی تو آهوی چین

نافه آهوی تو خال جبین

هندوی گیسوی تو حامی کفر

غمزه خونى تو ماحی دین

صورت ابروی تو قبله نمای

ساجد ابروی تو روی زمین

یک سر موی تو و ملک جهان

یک گل روی تو و خلد برین

آمده از خط تو نقش و نگار

بر دل یکرویه چو نقش نگین

از دل من سوی تو مهر و وفا

متصل از سوی تو دعوی کین

واصفی از قد تو دیوانه ای است
مضطرب از خط تو زار و حزین

Dört bahirde yazılan gazel:

Senin cadı gözün, Çin ahusudur. Senin ahunun nâfesi/misk kesesi, alının benidir.

Senin saçının siyahlığı, küfrün koruyucusudur. Senin kan döken süzgün yan bakışın, dini yok edendir.

Senin kaşının görünüşü, kible gösteren alet/pusuladır. Senin kaşının secde edicisi, yeryüzüdür.

Tek başına senin ayva tüyün, cihanın melikidir. Tek senin gül yüzün, yüce cennettir.

Nakış ve bezek senin ayva tüylerinden geldi/oluştı. Senin saf gönlünün üzerinde ters nakış gibidir.

Benim gönlümden senden tarafa sevgi ve vefa (var). Senden taraftan ise daima kin davası (var).

Vâsıfî, senin boyundan dolayı bir divanedir. Senin ayva tüylerinin verdiği ıstıraptan dolayı hüznü ve feryat hâlidir.

بحر سریع مقطوع، مثاله
ای همه هستی ز تو پیدا شده
خاک ضعیف از تو توانا شده

Bahr-i Serî'-i Maktû': Onun Örneği

Ey bütün varlık kendinden ortaya çıkan! Zayıf toprak senden dolayı güçlü oldu.

بحر خفیف مخبون مقصور، مثاله

ماه رویا به خون من مشتاب
کشتن عاشقان که دید صواب

Bahr-i Hafif-i Mahbûn-ı Maksûr: Onun Örneği

Ey ay yüzlü! Benim kanımı (dökmek için) koşma. Âşıkları öldürmekte sevap (olduğunu) gör.

بحر رمل مسدس محذوف، مثاله

مانده ام از یار دور و زنده ام
زین گنه تا زنده ام شرمنده ام

Bahr-i Remel-i Müseddes-i Mahzûf: Onun Örneği

Sevgiliden uzak kaldım; ancak hayattayım. Bu günahahtan dolayı hayatta olduğum sürece utanmış olarak kalacağım.

بحر رمل مسدس مخبون سالم، مثاله

ای ز سر تا به قدم جان کئی؟
جان کشم پیش تو جانان کئی؟

Bahr-i Remel-i Müseddes-i Mahbûn-ı Sâlim: Onun Örneği

Ey baştan ayağa kadar olan can nerede? Senin önünde can çekiyorum/çekişiyorum, canan nerede?

این هم لغز است و هم معما

چیست آن شاهد که چون خورشید باشد افسرش
هست زیر پا بسان خسروان تخت زرش

وین عجب کز گریه باشد در گلوی او گره
ز اول شب تا طلوع خور بود این در خورش

بسکه از سوز درون بر چهره اش بینی سرشک
 چشمه ای باشد عیان در دامن از چشم ترش
 واصفی هم وصف اسم و هم مسمی کرده است
 تا شود روشن به چشم عقل نیکو بنگرش

Hem Lugaz Hem de Muamma Olan Şiir

O güzelin başında güneş gibi olan şey nedir? Sanki hükümdarların
 ayağının altındaki altın taht gibidir.

Ve bu şaşılacak şey ki ağlamaktan onun boğazındaki düğüm, ge-
 cenin başlangıcından güneşin doğuşuna kadar ona yakışandır.

Gönül ateşinin çokluğundan onun yüzünde gözyaşı görürsün.
 Onun ağlayan gözünden eteğinde bir çeşme oluştu/belirdi.

Vâsıfı hem ismini vasfetmiştir hem de ismiyle müsemma olmuş-
 tur. Buna iyi bak ki senin akıl gözün açılsın.

غزل مستخرج موشح بنام ابو الغازی سلطان محمد

این منم فرد از جمیع خلق ای شاه کرم
 سال و ماه اندر طواف کویت از جان دم به دم

بی جمالت دی همی گفتم که از غم چون رهم
 لطفها کردی نمودی روی وارستم زغم

وه که در اثنای شرح دردها ای مه ترا
 طره گشت آشفته و شد حال زار و دل دژم

این که گفتم شمه ای ز احسان و دلجوئی تو
 این نهان نبود در آخر گشته در عالم علم

لب به خندیدن گشائی ای فریدون بی شکی
نام دارا چون رود پیش تو یا تعریف جم
غیرتم افزون شود چون آن حسود بی هنر
می کند هر دم خیال کج پی کسب درم
او به دعوی سر بر آورد ای مه گردون مقام
حیله آرد به پیش ای شاه گردد محترم
زین که من گفتم ز بد رف تاریش ای شه یکی
می توان در نزد خویشش امتحانی کرد هم
یاد شه کن واصفی و ز شه مگو از خویشتن
دیگر این رفتار را باید که سازی ملتزم

Ebu'l-Gazi Sultan Muhammed adına yazılan muvaşşah gazel:

Ey cömert sultan! Cümle kullarının arasında her yıl, her ay, her zaman senin mahallenini can ve gönülden tavaf eden kişi benim.

Dün, senin cemalin olmaksızın gamdan nasıl kurtulacağımı söyledim. Bana lütuflar ettin, yüzünü gösterdin, (böylece) gamdan kurtuldum/uzaklaştım.

Ey yüzü ay gibi parlak olan sevgili! Ne yazık ki dertlerimi anlattığım esnada kâkül perişan, hâl/durum berbat ve gönül kederli oldu.

Senin ihsan ve tesellinden birazcık bahsettim. Çünkü bu, (ihsan ve teselli) gizli değildir; zaten sonunda dünyada bir bayrak gibi olacaktır.

Ey Ferîdûn! Dârâ'nın ismi ya da Cem'in tarifi senin huzurundan gittiğinde/huzurunda söylendiğinde şüphesiz sen güleceksin.

O hünersiz hasetçi insanın, her an kötü düşünceleriyle/hayalleriyle para kazanmaya çalıştığını görünce benim gayretim artıyor/kıskanıyorum.

Ey yüzü ay gibi parlak ve yüce makamlı güzel! O, davaya başkaldırdı. Ey şah! Önüne hile getirir ve muhterem olur.

Ey sultan! Ben onun kötü tavırlarını/davranışlarını söyledğimden şimdi siz onu sınavabilirsiniz.

Ey Vâsîfî! Sultanı yâd et, ona kendinden bahsetme. Bu davranışı sürekli olarak yap.

رباعی مستخرج از این غزل که هر مصراع معماست
 آن فرد ز جمله سلاطین به جمال
 دی گفت مرا گوی ثنا در همه حال
 گفتم ز حسود چون نهان در آخر
 خندید و در آن یکی فرو شد به خیال

Her mısraı muamma olan bu gazelden çıkarılan rubai

Güzellikte padişahlar derecesinde olan o kişi, dün bütün durumlarda beni övüyordu.

Sonunda çekememezlikten dolayı gizlice söyledim. (Bunun üzerine) güldü ve onda/o sözde hayale daldı.

مطلع مستخرج از سه بیت آخر غزل
 به دعوی ای مه گردون به پیش یار من رفتی
 یکی در خویش دیدی وز شرم از خویشتن رفتی

Gazelin sonundaki üç beyitten çıkarılan matla

Ey dönen ay! Sen dava için/beni şikâyet etmek için yârimin huzuruna/yanına gittin. O (şikâyet sebeplerinden) birini kendinde görünce utancından kendinden geçtin.

مطلع مستخرج از مطلع معما به اسم شاه

به دعوی مه به پیش یار من رفت

یکی در خویش دید از خویشتن رفت

Şah ismi için muamma matlarından çıkarılan matla'

Ay, dava için yârimin yanına gitti. O (dava/şikâyet sebeplerinden) birini kendinde gördü ve kendinden geçti.

جواب قصیده چار در چار عبد الواسع جبلی این است

ترا زین ملک و نام [و] عدل [و] داد است ای فریدون فر
اساس [و] قدر و جاه و حشمت از جمشید عالیترا

به خلق خلق و لطف و همت ای شاه کرم دایم
بطور مصطفی و یوسفی و عیسی و حیدر

بود در سال و ماه و روز و شب اندر طواف ای شه
به کویت مشتری و زهره و خورشید و مه انور

کنند از جان و دل از دیده و سر دم به دم خدمت
ترا کیخسرو و دارا و کیکاوس و اسکندر

برای جاه و مال و خدمت و دریوزه می آید
به کویت خسرو [و] خاقان به سویت طغرل و سنجر

گفت ملک جهان از کوه و دشت و بحر بر کرده
غمام آسا پر از لعل زبرجد لولو و گوهر

ندارد همت و لطف نهایت جود و احسان هم
کرم کردی و بنمودی و فرمودی شدی سرور

ترا شد رستم زال و فریدون و کی و بیژن
 غلام و بنده [و] کهتر اسپر و خادم و چاکر
 اگر مدح و ثنا و وصف و تعریف بشرح آید
 ننگجد در سما و ارض و عرش [و] لوح يك دفتر
 شهان آیند بهر عز و جاه و دولت و حشمت
 همه پیشت مطیع و بنده و سرباز و فرمان بر
 ترا عیش و طرب هر دم به گشت و عشرت و باشد
 عدو آشفته وش بد حال [و] زار و بیدل و ابتر
 بود خصمت دژم خاطر حزین گریه کنان غمگین
 تو خوش افتاده با مستی و شرب و مطرب و دلبر
 هزار احسان [و] دلجوئی و لطف مرحمت از تو
 پیایی بر فقیر و نا مراد و عاجز و مضطر
 نهان نبود ز ادراک و ضمیر و خاطر و رایت
 رموز و نکته و سر دقیق و مشکل و مضمهر
 به دورت صعوه و تیهو حمام و کبک می جوید
 برای آشیان از باز و خاد و چرغ و شاهین پر
 به عالم از تو اهل علم و فضل و دانش و بینش
 بود خوشحال و میمون فال و دنیا دار و دین پرور
 چو بگشائی خزاین جم قباد و کی فریدون هم
 به پیشت چون گدای است و غلام و خادم و نوکر
 حدیث و صف و ذکر نام دارا چون رود پیشت
 به هزل و خنده و بسط و تمسخر می رود اکثر

ز تعریف جمال و جاه و شکر جود و انعامت
دهان انس و جان پرور به کام جان و دل شکر
به عز و مال و ثروت حشمت و افزونی شوکت
بود جود و سخا احسان و لطف بیحد و بیمر
از آن ضد و عدو خصم و حسودت بی هنر باشد
که ظاهر می کند هر دم غرور کبر و کر و فر
به وصف ذات تو طبع و خیال و فکر [و] اندیشه
بود حیران و سرگردان و کج رفتار و کور و کر
پی کسب درم از خاص و عام و عالم و عامی
به درگاه تو آیند از دل و از دیده و از سر

Ey Feridun gibi şanlı/kudretli (hükümdar)! Mülk, nam, adalet ve ihsan senindir. Senin kökün/asaletin, kudretin, makamın ve haşmetin Cemşid'den daha yücedir.

Ey şah! İnsanlara karşı senin güzel ahlakın, lütfun, himmetin ve cömertliğin daimidir.(Tıpkı) Muhammed Mustafa, Yusuf, İsa ve Haydar/Ali gibi.

Ey şah! Müşteri, Zühre, güneş ve parlak ay, yıl, ay, gün ve gece senin dergâhını tavaf etmekte idi.

Keyhüsrev, Dârâ, Keykâvus ve İskender sana daima hem can u gönülden hem de göz ve başla hizmet ederler.

Senin dergâhına Hüsrev ve Hakan ve yanına Tuğrul ve Sencer makam, mal, hizmet etmek ve dilenmek için gelir.

Senin avucun cihan mülkünde dağ, sahra, deniz ve karadan daha fazla tıpkı bulut gibi lal, zeberced, inci ve mücevher doludur.

Senin himmetinin, lütfunun, cömertliğinin ve ihsanının sonu yoktur. Sen cömertlik ettin, cömertliğini gösterdin, emrettin ve ulu bir lider oldun.

Rüstem-i Zâl, Ferîdûn, Key ve Bijen senin, kulun, kölen, en küçük esirin ve hizmetçin oldular.

Eğer senin methin, senan/övgün, vasfın ve tarifin şerh edilirse gökyüzüne, yeryüzüne, arşa, levhe ve bir deftere sığmaz.

Padişahlar, izzet, makam, devlet ve haşmet/ihtişam için sana gelirler. Hepsi senin huzurunda muti, kul, asker ve hizmetçidir.

Senin bu ayş u tarabın/eğlencen her zaman işretli ve eğlenceli olsun. Perişan/kendinden geçmiş düşmanın, kötü halli, ah u feryat eden, gönlü kırık/kuvvetsiz ve zürriyetsiz olsun.

Hasmın/düşmanın kederli/üzgün, hüznü, ağlayıcı/ağlayan ve gamlı olsun. Sen mestlik/sarhoşluk, şarap, mutrip ve güzel ile birlikte sevinçli ve mutlu olasın.

Senin, binlerce ihsanın, gönlün çektiği davranışın, lütfun ve merhametin, sürekli fakirlere, çaresizlere, acizlere ve zavallılara ulaşır.

Rumuz, nükte, ince sır ve gönüldeki sırrın zorluğu, senin idrakinden, gönlünden/vicdanından, hatırından ve görüşünden gizli değildir.

Kuyruksallayan kuşu, çil kuşu, güvercin ve keklik, doğan, çaylak, kerkenez ve şahinin korkusundan senin etrafında yuva arar.

Bu dünyada, ilim adamları, fazilet sahibi kimseler, bilgi ve görüş sahipleri, senden dolayı sevinçli/mutlu, talihli/kutlu, dünyâdâr/mal ve mülk sahibi ve din-perver/dine hizmet etmektedir.

Eğer sen hazinelerini açarsan Cem, Kubâd, Key ve Ferîdûn, senin huzurunda dilenci, köle, hizmetçi ve uşak gibi olurlar.

Senin huzurunda Dârâ'nın ismi ve vasfından söz edilirse, senin isminin karşısında oldukça gülünç, komik ve kusurlu olur.

Senin cemalini, makamını, cömertliğini ve nimetlerini övmek, ruhu besleyen ağız alışkanlığı ve can u gönülden istediğim arzumdur.

İzzet ve şevketin, malın, servetin ve haşmetin çok fazladır. Cömertliğin, el açıklığın, ihsanın ve lütfun, sayısız ve sınırsızdır.

Bundan dolayı senin, muhalifin, düşmanın, hasmın ve hasetçin, her ne kadar görünüşte daima gururlu, kibirli, ihtişam ve azamet sahibi olsa da çaresizdir.

Senin zatının sıfatı için fitrat, hayal, fikir ve düşünce, hayranlık içinde yolunu şaşırmuş ve kaybetmiş bir kör ve sağırdır.

Havas, avam, âlim ve cahilin tamamı para kazanmak için, gönül, göz ve başla senin dergâhına gelirler.

Sonuç

Semer kand'da Hâce Emîrkâ-i Şâhî'nin evinde gerçekleştirilen bu edebî meclis, özellikle edebiyatın belli alanlarındaki meşhur ve maharet sahibi kimselerin, denetim altında bulundurulduklarını; hatta bu alandaki yetkinliklerinin teyidi için, ileri gelen kişilerin huzurunda sınava tabi tutulduklarını göstermektedir. Ayrıca bu meclislere katılan devlet erkânı ve ileri gelen kişilerin; ilim ve irfan sahibi, marifetli, yetenekli gençleri belirleyerek onları himaye edip destekledikleri ve onların çalışmalarını yapacakları uygun bir ortam oluşturdukları da anlaşılmaktadır. Özellikle edebî meclislere yansıyan bu anlayış ve tavrın, hem şiirin gelişimine hem şiir söylemede gelecek vaat eden gençlerin belirlenerek desteklenmesi ve onların açılmasına hem de şairlerin şiir alanındaki yetki ve becerilerini daima geliştirip artırma gayreti içerisinde bulunmasına büyük bir katkı sağladığı da yadsınamaz bir gerçeklik olarak kendisini göstermektedir.

Hatta gerçekleştirilen bu tip meclislerde, şair ve edipler tarafından oluşturulan bazı eserlerin de gündeme alınıp onlarla ilgili çeşitli değerlendirmelerin yapıldığı müşahade edilmektedir. Nitekim söz konusu

edilen mecliste, Vâsîfî'nin Farsça olarak kaleme aldığı bazı şiirlerinin bir araya getirildiği "Hamse-i Muhayyire" isimli eseri dile getirilip onunla ilgili bazı görüşlere yer verilmiştir. Söz konusu mecliste, Kâtibî'nin "şutr-hücre" kasidesine Vâsîfî'nin cevap/nazire yazdığı, dört bahirde bir gazel kaleme aldığı, hem lugaz hem de muamma olan bir şiiri olduğu, Abdulvâsî-i Cebelî'nin "çâr-der-çâr" kasidesini ıstikak sanatı yoluyla tanzir ettiği, hatta bu tanzirden bir gazel de çıkarıldığı, çıkarılan bu gazelden ıstikak sanatı yoluyla her mısraı muamma olan bir rubai ve matla da oluşturulduğu, bir matlaında ise muamma olan başka bir matlan gizli olduğu ve Ebu'l-gazi Muhammed Han'ın isminin harflerinden kurulmuş bir muvaşşah gazel yazıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca yazmış oldukları şiirler hasebiyle şairlerin övüldüğü de müşahede edilmektedir. Yine bu meclislerden, yaptığı çalışmalar beğenilip takdir edilen şair ve ediplere çeşitli ödüller verildiği de görülmektedir.

[Devam edecek...]

Kaynaklar

AMÎD, Hasan (1362), *Ferheng-i Amîd*, Tehrân.

DEHHUDÂ, Ali Ekber (1373), *Lugat-nâme*, (14 cilt), Tehrân: Muessese-i İntişârât-i Çâp-i Dânişgâh-i Tehrân.

KANAR, Mehmet (2016), *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, İstanbul: Say Yay.

KARTAL, Ahmet (2017), *Baykara Meclislerinden Çırağan Eğlencelerine Lâlezâr Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Çevirisi (2008), (çev. Hüseyin Atay), Ankara.

MU'ÎN, Muhammed (1371), *Ferheng-i Fârsî*, Şeş cild, Çâp-i heştum, Tehrân: Çâphâne-i Sipih.

STEİNGASS, F. (1975), *Persian-English Dictionary*, Beirut: LibrairieduLiban.

ŞÜKÛN, Ziya (1984), *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencîne-i Güftâr Ferheng-i Ziyâ*, (3 cilt), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

VÂSİFÎ, ZeynüddînMahmûd-ı Vâsîfî (1349), *Bedâyi'u'l-vekâyi'*, (nşr. A. Boldirev), Cild-i evvel, Çâp-i divvom, Çâphâne-i zer.

YILDIZ, İsmail Hakkı (1995), "Emîrû'l-ümerâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 11, 158-59.